

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь
Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт»
Бібліятэка

Алена Іванаўна Белая

Біябібліяграфічны паказальнік

Баранавічы
БарДУ
2017

УДК 012(Белая)
ББК 91.9:83.3(4Бел=411.3)
Б430

Складальнікі:

Л. В. Гарбунова, загадчык бібліятэкі БарДУ,
Т. В. Громава, загадчык навукова-бібліяграфічнага сектара бібліятэкі БарДУ;
Т. М. Пучынская, загадчык кафедры філалогіі

Алена Іванаўна Белая : біябібліяграфічны паказальнік / склад.:
Б430 В. Гарбунова, Т. В. Громава, Т. М. Пучынская ; М-ва адукацыі Рэсп. Бела-
русь, Баранавіц, дзярж. ун-т, б-ка. – Баранавічы : БарДУ, 2017. – 70 с.
ISBN 978-985-498-783-5.

Адпостраваны асноўныя вынікі прафесійнай, навуковай і педагогічнай дзейнасці кандыдата педагогічных навук, дацэнта, прафесара кафедры філалогіі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» Алены Іванаўны Белай.

Паказальнік прызначаны для студэнтаў, выкладчыкаў, навуковай грамадскасці і ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй навукі і навуковай дзейнасцю прафесарска-выкладчыцкага складу БарДУ.

УДК 012(Белая)
ББК 91.9:83.3(4Бел=411.3)

Даведачнае выданне

0+

Алена Іванаўна
Белая

Біябібліяграфічны паказальнік

Складальнікі: Л. В. Гарбунова, Т. В. Громава,
Т. М. Пучынская

Адказны за выпуск С. А. Беззнюк
Тэхнічныя рэдактары: С. М. Глушак, Г. Ю. Сідарэнка
Камп'ютарная вёрстка С. А. Беззнюк
Карэктар С. А. Беззнюк

Падпісана ў друк 24.10.2017. Фармат 60 × 84^{1/16}. Папера афсетная. Надрукавана на капіравальна-размнажальнай тэхніцы. Ум. друк. арк. 4,40. Ул.-выд. арк. 3,55. Тыраж 9 экз. Заказ 662.

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт». Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца № 1/424 от 09.09.2016.

Вул. Войкава, 21, 225404 г. Баранавічы. Тэл. 8 (0163) 45 46 28, e-mail: rio@barsu.by .

ISBN 978-985-498-783-5

© БарГУ, 2017

АД СКЛАДАЛЬНІКАЎ

Біябібліяграфічны паказальнік падрыхтаваны да 60-годдзя кандыдата педагогічных навук, дацэнта, прафесара кафедры філалогіі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт» Алены Іванаўны Белай.

А. І. Белая знаходзіцца ў няспынным творчым пошуку як выкладчык, метадыст і даследчык літаратуры. Сваімі набыткамі яна шчодро дзеліцца з калегамі, аказвае метадычную дапамогу маладым спецыялістам, выступае з лекцыямі па актуальных праблемах вывучэння і выкладання літаратуры перад выкладчыкамі, настаўнікамі, друкуе матэрыялы на старонках навукова-метадычных выданняў. Кола навуковых інтарэсаў – праблематыка асобы ў шырокім гуманітарным кантэксце.

Паказальнік складаецца з пяці раздзелаў: асноўныя даты жыцця і дзейнасці, матэрыялы абагульнення педагогічнага вопыту, храналагічны спіс прац, спіс магістарскіх дысертацый, выкананых пад навуковым кіраўніцтвам А. І. Белай, алфавітны спіс апублікаваных літаратурна-мастацкіх твораў, алфавітны паказальнік прац і імяны паказальнік сааўтараў.

У асобным раздзеле прадстаўлены матэрыялы абагульнення педагогічнага вопыту А. І. Белай, праведзенага кафедрай філалогіі па тэме «Развіццё даследчых уменняў студэнтаў у працэсе вучэбнай і навуковай дзейнасці (на матэрыяле беларускай літаратуры)». Матэрыялы дазваляюць прасачыць дынаміку прафесійнай, навуковай і педагогічнай дзейнасці вучонага.

У храналагічны спіс прац уключаны навуковыя і вучэбныя выданні, артыкулы і тэзісы дакладаў са зборнікаў, непэрыядычных і перыядычных выданняў. Працы размяшчаюцца ў храналагічным парадку па гадах выдання, у межах года – па відах дакументаў па наступнай схеме: кнігі, манаграфіі, артыкулы з непэрыядычных выданняў, артыкулы з перыядычных выданняў. Дакументы, выдадзеныя ў межах аднаго года, размешчаны ў алфавітным парадку.

Пры адборы дакументаў выкарыстоўваліся зводны электронны каталог бібліятэк Беларусі, электронны каталог бібліятэкі БарДУ, рэсурсы Інтэрнэту і дакументы з архіва аўтара. Адбор матэрыялаў скончаны ў кастрычніку 2017 года.

Дапаможны апарат біябібліяграфічнага паказальніка прадстаўлены «Алфавітным паказальнікам загаловаў прац» і «Імянным паказальнікам сааўтараў».

Бібліяграфічнае апісанне дакументаў дадзена ў адпаведнасці з ГОСТ 7.1-2003 Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления. У раздзеле «Храналагічны спіс прац» заглавак апісання не выкарыстоўваецца. Скарачэнні ў апісанні дадзены ў адпаведнасці з ГОСТ 7.12-93 Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила і СТБ 7.12-2001 Бібліяграфічны запіс. Скарачэнне слоў і словазлучэнняў на беларускай мове.

Алена Іванаўна Белая,

кандыдат педагагічных навук, дацэнт,
прафесар кафедры філалогіі ўстановы адукацыі
«Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт»

АСНОЎНЫЯ ДАТЫ ЖЫЦЦЯ І ДЗЕЙНАСЦІ А. І. БЕЛАЙ

Алена Іванаўна Белая нарадзілася 9 снежня 1957 года ў вёсцы Красны Беражок Кіраўскага раёна Магілёўскай вобласці. А. І. Белая прыйшла ў навуку, маючы значны вопыт працы ў школе і вышэйшай навучальнай установе. Асноўныя факты жыцця і дзейнасці даюць уяўленне пра неардынарнасць яе асобы, шырыню навуковых і педагогічных інтарэсаў.

1974	заканчэнне навучання ў Жыліцкай сярэдняй школе Кіраўскага раёна
1979	заканчэнне навучання ў Магілёўскім дзяржаўным педагогічным інстытуце імя А. А. Куляшова па спецыяльнасці «Беларуская мова і літаратура»
1980–1981	праца выхавателем дзіцячага сада № 5 горада Слоніма
1981–1992	праца настаўнікам беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 1 горада Слоніма
1992–1995	праца настаўнікам беларускай мовы і літаратуры гімназіі № 2 горада Баранавічы
1995–1999	навучанне ў аспірантуры Нацыянальнага інстытута адукацыі
1995–2003	праца выкладчыкам гісторыі беларускай літаратуры, методыкі выкладання беларускай літаратуры Баранавіцкага дзяржаўнага вышэйшага педагогічнага каледжа
2000	абарона кандыдацкай дысертацыі «Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў у працэсе вывучэння літаратуры (на матэрыяле твораў У. Караткевіча)», атрыманне вучонай ступені кандыдата педагогічных навук па спецыяльнасці «Тэорыя і методыка навучання і выхавання (беларуская літаратура)»
2003	атрыманне вучонага звання дацэнта па спецыяльнасці «Педагогіка»

- 2003–2004 праца на пасадзе загадчыка кафедры гуманітарных дысцыплін Баранавіцкага дзяржаўнага вышэйшага педагагічнага каледжа
- 2004 – па цяперашні час праца ў Баранавіцкім дзяржаўным універсітэце
- 2004–2006 загадчык кафедры філалогіі і методыкі выкладання
- 2006–2012 дацэнт кафедры філалогіі
- 2012 прафесар кафедры філалогіі
- 2006–2009 навучанне ў дактарантуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
- 2009 выданне манаграфіі «Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя»
- 2010 выданне манаграфіі «Людзі адной зямлі: тыпалогія і паэтыка характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя»
- 2012 выданне манаграфіі «Герой. Асоба. Характар. Мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя»
- 2012 узнагароджанне трэцяй прэміяй спецыяльнага фонда Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў (за асабісты ўклад у развіццё здольнасцей адораных студэнтаў па выніках 2010/2011 навучальнага года)
- 2013 стажыроўка ў Кіеўскім дзяржаўным універсітэце імя Б. Д. Грынчанкі
- 2013 узнагароджанне граматай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь за актыўны ўдзел у міжнародных канферэнцыях, асабісты ўклад у развіццё здольнасцей адораных студэнтаў і ў сувязі з Днём беларускай навукі
- 2015 выданне манаграфіі «Абрысы роднага. Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе “эпохі рубяжа”»

АБАГУЛЬНЕННЕ ПЕДАГАГІЧНАГА ВОПЫТУ А. І. БЕЛАЙ

АБ АРГАНІЗАЦЫІ І АКТУАЛЬНАСЦІ АБАГУЛЬНЕННЯ ВОПЫТУ ПРАФЕСАРА КАФЕДРЫ ФІЛАЛОГІІ А. І. БЕЛАЙ

Алена Іванаўна Белая з'яўляецца вядучым супрацоўнікам кафедры філалогіі і ў многім вызначае навуковы патэнцыял не толькі дадзенага структурнага падраздзялення, але і факультэта славянскіх і германскіх моў установы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт». З 2006 па 2009 гады прайшла навучанне ў дактарантуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. У практычнай дзейнасці аддае перавагу творчаму падыходу да выкладання прадметаў, стварае неабходныя метадычныя ўмовы для фарміравання прафесійных якасцей будучых настаўнікаў у адпаведнасці з сучаснымі адукацыйнымі стандартамі. А. І. Белая распрацавала і ўкараніла ў вучэбны працэс аўтарскі спекурс «Традыцыі і наватарства ў беларускай літаратуры».

Прафесар кафедры паспяхова кіруе даследчай дзейнасцю студэнтаў пры напісанні імі дыпломных, магістарскіх работ, артыкулаў на навуковыя канферэнцыі міжнароднага і рэспубліканскага ўзроўню, паспяхова рыхтуе студэнтаў да ўдзелу ў Рэспубліканскім конкурсе навуковых работ. Алена Іванаўна актыўна ажыццяўляе выхаваўчую і грамадска-культурную працу. Гэта прэзентацыя кніг, інтэрв'ю для радыё, падборка і рэдагаванне вершаў студэнтаў, паэтаў Баранавіцкага рэгіёна, сустрэчы з настаўнікамі школ.

За актыўную навукова-педагагічную дзейнасць і якасную падрыхтоўку спецыялістаў узнагароджана трэцяй прэміяй спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў.

Вядучая ідэя вопыту – фарміраванне прафесійных кампетэнцый будучых настаўнікаў беларускай літаратуры праз развіццё даследчых уменняў і навыкаў.

Мэта абагульнення педагагічнага вопыту – прэзентацыя вынікаў педагагічнай дзейнасці прафесара кафедры А. І. Белай, заснаванай на метадыцы фарміравання даследчых уменняў студэнтаў сродкамі выкладання літаратуразнаўчых дысцыплін.

Абагульненне вопыту адбывалася на працягу 2013–2016 гадоў і праводзілася сумеснымі намаганнямі аўтара метадыкі (А. І. Белай), прадстаўнікоў творчай групы (В. М. Шавель – кіраўнік, Г. І. Ваўчок, Ж. А. Галаўко, Т. М. Пучынская, Л. У. Урбановіч).

Сучаснае грамадства ставіць перад выпускнікамі ўстаноў вышэйшай адукацыі пераважна агульныя патрабаванні: сфарміраванасць камунікатыўных кампетэнцый, імкненне вучыцца на працягу ўсяго жыцця, уменне самастойна працаваць з інфармацыяй, вырашаць праблемы і прымаць рашэнні. Грамадства «патрабуе» ад устаноў вышэйшай адукацыі аказання адукацыйных паслуг, што спрыяюць фарміраванню ключавых кампетэнцый пераважна на аснове даследчых уменняў. Развіццё большасці з іх забяспечваецца ў працэсе мадэлявання навуковага даследавання, рэалізуецца пры арганізацыі даследчага метаду навучання.

Традыцыйнае навучанне крытыкуецца пераважна за яго рэпрадуктыўны характар. На практыцы, аднак, складваецца сітуацыя, калі ўстановы вышэйшай адукацыі, адыходзячы ад традыцыйнага навучання, не вызначаюць дакладныя арыенціры ў навукова-творчым вучэбным асяродку з перспектыўным фарміраваннем даследчых уменняў. Мэтанакіраваная арыентацыя на навукова-творчае пазнанне істотна вырашае гэтую праблему. Разам з тым узнікае пытанне пра наяўнасць метадыкі фарміравання даследчых уменняў студэнтаў, праграмы і рэгламенту пошукавых дзеянняў, прагназаванасці вынікаў навучання на аснове фарміравання даследчых уменняў.

Фарміраванне даследчых уменняў у кантэксце тэорыі праблемнасці навучання аналізавалася В. І. Андрэевым, І. Я. Лернерам, М. І. Махмутовым, П. І. Підкасістым, М. М. Скаткіным, І. С. Якіманскай і інш. Іх даследаванні выкарыстаны ў якасці метадалогіі абагульнення педагогічнага вопыту А. І. Белай. Вядучай ідэяй названых вучоных з’яўляецца зарыентаванасць на асобны і дзейны падыход у навучанні, паколькі ў працэсе арганізацыі даследчага метаду адбываецца не столькі авалоданне прадметным зместам дысцыплін (рэпрадудцыраванне), колькі набыццё вопыту навуковай творчасці. Дадзены падыход можа рэалізоўвацца як на вучэбных занятках, так і ў пазааўдыторнай дзейнасці; галоўнае, каб выкладчык ствараў умовы для самастойнасці кожнага студэнта, максімальна выкарыстоўваючы яго суб’ектыўны вопыт.

Да даследчых уменняў адносяцца не толькі прафесійныя кампетэнцыі, прадметныя веды і ўменні студэнтаў, але і вопыт выканання прыёмаў навукова-даследчай дзейнасці: праца з інфармацыяй,

вылучэнне і абгрунтаванне гіпотэз, прагназаванне вынікаў і праектаванне будучай дзейнасці, усвядомленае выкананне этапаў навуковага пошуку. Пашырэнне кола прафесійных кампетэнцый асобы на аснове фарміравання даследчых уменняў – адна з ключавых задач вышэйшай адукацыі на сучасным этапе развіцця грамадства.

На фарміраванне вопыту А. І. Белай паўплывалі наступныя фактары:

– актуальнасць сучасных навукова-метадычных парадыгм развіцця даследчых уменняў студэнтаў у працэсе вучэбнай і навуковай дзейнасці;

– асаблівасці ўстаноў адукацыі, дзе адбывалася фарміраванне вопыту (школа, гімназія, вышэйшы педагагічны каледж, універсітэт);

– абарона кандыдацкай дысертацыі; навучанне ў дактарантуры пры Беларускай дзяржаўнай універсітэце;

– удзел у міжнародных і рэспубліканскіх навуковых, навукова-практычных канферэнцыях, у тым ліку за мяжой; праходжанне стажыровак, курсаў павышэння кваліфікацыі;

– вывучэнне вопыту калег па фарміраванні даследчых уменняў студэнтаў у працэсе выкладання дысцыплін;

– выкладанне літаратуразнаўчых дысцыплін і спецкурса «Традыцыі і наватарства ў беларускай літаратуры» з уключэннем матэрыялаў выдадзеных манаграфій;

– уласны вопыт літаратурна-мастацкай дзейнасці.

У працэсе ацэнкі выніковасці вопыту ўлічваліся наступныя крытэрыі:

1) меркаванне выкладчыкаў, якія пераймаюць дадзены вопыт (Ж. В. Косціна, Т. М. Пучынская, Л. У. Урбановіч, В. М. Шавель, А. М. Фянчук і інш.);

2) думка студэнтаў адносна эфектыўнасці развіцця даследчых уменняў у набыцці імі літаратурнай адукацыі;

3) перавага дадзенага вопыту ў параўнанні з іншымі метадыкамі навучання;

4) умовы, якія пазітыўна або негатыўна ўплываюць на эфектыўнасць і выніковасць дадзенага вопыту;

5) стабільнасць вынікаў вопыту.

Дадзены напрамак упершыню рэалізаваны на кафедры філалогіі ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт».

Т. М. Пучынская, дацэнт

ТВОРЧЫ ПАРТРЭТ АЛЕНЫ ІВАНАЎНЫ БЕЛАЙ: РЭТРАСПЕКТЫВА ФАРМІРАВАННЯ ВЯДУЧАЙ ІДЭІ ВОПЫТУ

Яна з'яўляецца на кафедры штодня: светлавалосая, блакітнавокая, станістая і прывабная, стрыманая ў манерах і злёгка «закрытая» – Алена Белая. Вучоны, педагог, паэт і проста жанчына.

Белая – не псеўданім, гэта прозвішча. І яно атаясамліваецца з яе знешнасцю, характравым унутранага свету, са свабодай думкі, белым вершам, паэтычнасцю прыроды і моцным характарам.

Навуковыя, педагогічныя і асабістыя інтарэсы

Навуковыя, педагогічныя і асабістыя інтарэсы Алены Белай супадаюць. Шмат гадоў яна даследуе «Абрысы роднага ў нацыянальных локусах культуры беларускай прозы першай трэці ХХ стагоддзя», у тым ліку і ў мове, і ў вывучэнні вобразаў-характараў беларуса, «маленькага чалавека», такога рознага і такога блізкага. Гэтыя вобразы сістэматызаваны і разгледжаны праз прызму гістарычнага часу і нацыянальных этнічных сімвалаў. Даследуюцца яны на перасячэнні розных навук: семіётыкі і філасофіі, псіхалогіі і літаратуразнаўства. Інтарэсы вучонага, педагога і грамадзяніна таксама супадаюць: спецыфіка і задачы фарміравання нацыянальнага мыслення, ментальнасці знаходзяць адлюстраванне ў яе манаграфіі «Людзі адной зямлі».

Высокі ўзровень навуковай абстракцыі ў манаграфіях, канструктыўная дакладнасць аналізу тэксту арганічна спалучаюцца з пільнай увагай да літаратурнага слова. Гэта абумоўлівае новы погляд на мадэль свету, які складваецца з ландшафту зямлі, лесу, неба і мовы. Кожны этнас, які жыве ў звыклым для яго ландшафце, «знаходзіцца ў стане раўнавагі» – сцвярджае вучоны А. І. Белая.

Ярка, каларытная індывідуальнасць Алены Белай праяўляецца ва ўсім: ва ўласных навуковых даследаваннях і літаратурна-мастацкай творчасці, у напісанні навуковых работ са студэнтамі, шматлікіх выступленнях на канферэнцыях, у зносінах з аднадумцамі.

Майстар вершаванага экспромту, паэтычнага эсэ

Алена Белая ва ўсіх сваіх «захапленнях» застаецца лінгвістам: закаханая ў метафару, у слова, нават у фанему:

Тваё «Алёна»
Крылом анёла
Прашапацела...
Тваё «Алёна»
Галінкай клёна
У акне дзяцінства,
Што светла сніцца.

Тваё «Алёна»

«Кніга жонкі паэта»

Жонка паэта – такую на першы погляд другасную ролю выбрала яна для сябе. «Кніга жонкі паэта» – дзённік паэтычных і святочных эсэ, своеасаблівы летапіс настрою, імгненняў, пачуццяў, станаў.

Лірычны герой, аўтар – натура далікатная, тонкая, уражлівая, але і моцная. Стан душы жанчыны-паэта нагадвае плынь ракі. Л. Талстой пісаў: «Люди как реки: вода во всех одинаковая и везде одна и та же, но каждая река бывает то узкая, то быстрая, то широкая, то тихая, то чистая, то холодная, то мутная, то тёплая. Так и люди...».

Так і Алена Белая: сёння ў душы яе лірычнай гераіні «жыве водар ліпнёвы ягад і багуну дурман», заўтра – «гаркавы смак пшчоты». Ва ўнутраным свеце паэта можна ўбачыць глыбіню «ракі», паўнату пачуццяў, настройў, дыялектыку перажыванняў: «сузіральнае, абвінаваўчае, прыроенае, прытоенае..., мажорнае».

Лірычны паэт Алена Белая засяроджана на сваім унутраным свеце. Яе думка паслядоўная, а пачуцці супярэчлівыя. «Унутры сябе» яна імкнецца знайсці тое, што будзе цікавым для ўсіх. Пачуццё закаханасці прысутнічае ў яе вершах на кожнай старонцы, таму і цяжка пазнаць узрост лірычнай гераіні:

Ужо не апалю,
але яшчэ сагрэю.
Апошняе «люблю»
Сваё у табе пасею...

Журбой перахварэю
І та-ак цябе сагрэю!
Хоць і не апалю...

І тут жа:

Не варта гэтым сэрца рваць: калісьці...

Маўленне аўтара нязмушанае, асацыяцыі нечаканья, а слова суадносіцца з самымі рознымі духоўнымі скарбніцамі: музыкай (партыю жонкі весці «ў рэгістры мецца»), выяўленчым мастацтвам, філасофіяй, літаратурай (у яе жылах цячэ не кроў, а «чорная кава»). «Жаночая маналогіка» ілюструе алагічнасць жаночых паводзін: у жылах з «чорнай кавай» – імкненне да творчай працы («з самага ранку тым і живу...»). Побач з гэтым радком заўважаем рытарычнае пытанне да сябра і жартоўнае «не хочаш такому жаўранку скруціць галаву?..».

Лаканічнасць, эканомія сродкаў выражэння думкі – асаблівасці «дзённіка настрояў» жанчыны, «жонкі паэта», дзе адсутнічае нават намёк на дыдактызм.

Шматстайнасць інтанацый ад узрушанага маналогу да дыялогу з сабой, імгненні, замалёўкі, блікі, здольнасць убачыць «небо в чашечке цветка» – усё гэта ў творах выглядае непаўторна. Кожны момант спынены паэтам, зафіксаваны ў эсэ, у свабодным вершы Алены Белай. Яе творы пункцірна адлюстроўваюць лёс паэта: «Родны бацькоўскі, юначы і свойскі, – / Твой “гарадок на ўскраіне вёскі”».

Жанчына ў белым

Алена Белая «купаецца» ў слове. У канцы «Кнігі...» яе лірычная гераіня хоча застацца жанчынай у белым – загадкавай, празрыстай, лёгкай, быць жонкай паэта, «растварыцца» ў яго жыцці.

Стыль

У апавяданні, навеле, эсэ Алена Белая прытрымліваецца аўтарскай манеры пісьма: спалучае розныя стылі, карыстаецца «двухмоўем», дэманструе тонкі гумар, стварае яркія вобразы, выказвае іранічныя адносіны да жыццёвых сітуацый.

Апавяданне «Акваторыя надзежды» нагадвае лаканічныя і дасціпныя аповесці-раманы Вікторыі Токаравай. Здольнасць жартаваць з сябе ўласцівая не кожнаму. Гэта якасць моцных людзей:

«И хотя они (мать и дочь) обе выглядели на “5”, но дочь в свои годы – как правило, а Арина в свои – как исключение...» – «меткость Стрельца силой словца!».

Або: «...Арина улыбнулась Ему, мужчине и образу рыбы (рыбе с зонтиком)...».

Або: «...любила её, пожалуй, только работа. Она же была ей всегда верна. Говорить о взаимности такой любви в последние годы становилось почти дурным тоном: предполагалось, что любимая работа – это работа исключительно за зарплату...».

Або: «Женщину второго круга жизни нельзя одновременно рассматривать и трогать. Если смотреть, то с трепетом издали, а если трогать, то только закрыв глаза».

Выказванне «лучше быть нужной, чем свободной», паводке мекавання А. І. Белай, адлюстроўвае сапраўднае шчасце жанчыны:

«Болезнь отсутствия любви не пустим к сердцу»;

«Так стоит ли “охать” над сединой
И прозябать в простое?
Запомни, скептик, не всем дано сечение золотое».

Пасляслоўе

Творчы партрэт Алены Белай не дапісаны. Яго завершаць вучні. Агонь запальвае агонь. Навучыць пісаць можа той, хто сам умее гэта рабіць.

Прызнанне калег

Творчай асобе неабходны прызнанне і падтрымка калег, аднадумцаў. Каб «польмя» творчасці не згасла, неабходна даваць натхненне і жаданне тварыць, каб агонь, як эстафета, перадаваўся іншым людям. Важна, каб не наступіў творчы крызіс, «як у бондара, галоўнага героя З. Бядулі, які не паспеў перадаць вопыт, а усё спадзяваўся на нейкую яснавяльможную пані, што нібыта па-сапраўдному ацэніць талент. А пані было ўсё роўна, якой якасці вырабы ў майстра».

Творчага Вам даўгалецця, Алена Іванаўна, і падтрымкі калег!

Ж. А. Галаўко, старшы выкладчык

ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДАЛАГІЧНАЯ БАЗА ВОПЫТУ: АСНОЎНЫЯ НАВУКОВЫЯ ПАЛАЖЭННІ

27 верасня 1999 года Алена Іванаўна Бялая абараніла кандыдацкую дысертацыю па спецыяльнасці 13.00.02 – тэорыя і метадыка навучання і выхавання (беларуская літаратура). Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар М. А. Лазарук. Тэма дысертацыі «Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні літаратуры (на матэрыяле твораў У. Караткевіча)».

Актуальнасць даследавання. Ва ўмовах рэфармавання агульнаадукацыйнай сярэдняй школы актуалізуецца роля літаратуры, якая здольна спалучыць працэс далучэння школьнікаў да культуры свайго народа і дасягненняў сусветнай культуры з фарміраваннем у іх навуковых уяўленняў пра культурна-гістарычны вопыт народа Беларусі, а на падставе гэтага – здольнасці да эстэтычнага ўспрымання навакольнай рэчаіснасці, умення гарманізаваць свае адносіны з людзьмі, прыродай, грамадствам. Якасць гэтых адносін, а значыць, узровень цывілізаванасці грамадства, а таксама яго нацыянальнае аблічча вызначаецца ўзроўнем гістарычнай свядомасці актыўнага на сучасным этапе сацыяльнага суб'екта.

Гістарычная, або гісторыка-патрыятычная, свядомасць з'яўляецца грунтоўным падмуркам выхавання грамадзянскасці асобы, што надзвычай актуальна ў сённяшняй сацыяльна-эканамічнай сітуацыі. Аднак аналіз даследчых падыходаў да дадзенай катэгорыі сведчыць як пра аб'ектыўную шматграннасць вывучаемага феномена, так і пра недастатковую распрацаванасць праблемы, асабліва ў педагагічным аспекце. Доўгі час гістарычная свядомасць не выдзялялася ў структуры грамадскай свядомасці як самастойны кампанент. Абазначалася, але не даследавалася дадзеная праблема ў філасофскіх працах М. А. Бярдзьева, А. В. Ключэўскага, Д. С. Ліхачова, А. Г. Спіркіна і інш. Першыя шляхі яе даследавання вызначылі ў канцы 60-х гадоў І. С. Кон, Ю. А. Лявада. Актывізавалася вывучэнне праблемы ў сувязі з распрацоўкай такіх катэгорый грамадскай свядомасці, як «сацыяльная памяць», «гістарычны вопыт», «гістарычнае пазнанне» (Г. А. Анціпаў, Б. Г. Магільніцкі, А. М. Рой і інш.). У апошні час у шэрагу дысертацыйных прац (А. Ф. Гаўрылаў, Р. М. Нігаматуліна, Л. Б. Падгорных, М. Ю. Шырманава) дадзены феномен акрэслены на філасофска-сацыялагічным узроўні.

Асобныя аспекты гістарычнай свядомасці, якія яднаюць яе з нацыянальнай, патрыятычнай, грамадзянскай свядомасцю, у айчынай педагогіцы даследаваліся Л. А. Альшэўскай, Е. Г. Андрэевай, А. Л. Барчук, Д. І. Вадзінскім, Л. М. Варанецкай, А. А. Грымацем, В. П. Петуховым, І. М. Слесаравай, І. Ф. Харламавым і інш. Спецыяльных работ, прысвечаных даследаванню гісторыка-патрыятычнай свядомасці, у педагогіцы пакуль няма, недастаткова распрацаваны гэты феномен і ў методыцы выкладання літаратуры. Між тым праз эстэтычны змест літаратура як мастацтва апасродкуе, здымае ў сабе праблематыку іншых форм грамадскай свядомасці, у тым ліку і гісторыка-патрыятычнай. Гэта актуалізуе неабходнасць трансфармацыі мэт філасофскага і сацыялагічнага ўзроўню ў задачы педагогічныя, дыдактычныя. Не знайшла паслядоўнага вырашэння дадзеная праблема і ў сучаснай педагогічнай практыцы з прычыны недастатковай прадстаўленасці гістарычнай тэмы ў школьных праграмах папярэдніх пакаленняў, адсутнасці рэкамендацый па аптымальным педагогічным кіраванні працэсам фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў.

Дадзенае даследаванне грунтуецца на матэрыяле праграмных твораў 5–11 класаў, у прыватнасці, твораў У. Караткевіча, што абумоўлена наступнымі фактарамі: элементы мастацкага мыслення ў спалучэнні з вынікамі гістарычнага пазнання выступаюць перадумовай фарміравання гісторыка-патрыятычнай свядомасці асобы; творчасць У. Караткевіча, прызнанага майстра гістарычнага жанру, дае багатыя магчымасці для рэалізацыі педагогічнага аспекта праблемы ва ўзроставым праламленні, паколькі прадстаўлена амаль у кожным класе; у методыцы выкладання літаратуры шляхі фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў, як і магчымасці інтэрпрэтацыі творчасці У. Караткевіча, даследаваны недастаткова. Пераадоленне гэтых тэндэнцый будзе спрыяць умацаванню духоўнай пераемнасці пакаленняў. Такім чынам, выбар тэмы даследавання абумоўлены актуальнасцю праблемы фарміравання гістарычнай свядомасці на сучасным этапе развіцця грамадства, недастатковай яе распрацаванасцю ў айчынай методыцы выкладання літаратуры і надзённымі патрэбамі грамадзянска-патрыятычнага выхавання моладзі.

Сувязь даследавання з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі.

Даследаванне праводзілася ў адпаведнасці з асноўнымі палажэннямі Канцэпцыі рэфармавання літаратурнай адукацыі ў школах Рэспублікі Беларусь і ў рамках планавай тэмы Міністэрства адукацыі

Рэспублікі Беларусь, якая распрацоўвалася супрацоўнікамі лабараторыі літаратурнай адукацыі Нацыянальнага інстытута адукацыі «Педагагічнае праектаванне складу і структуры зместу адукацыі па беларускай і рускай літаратуры ў сярэдняй агульнаадукацыйнай школе з 12-гадовым навучаннем» (1997–1999 гады, дзяржаўны рэгістрацыйны нумар 19973844).

Мэта даследавання – стварэнне асобна скіраванай метадычнай сістэмы вывучэння творчасці У. Караткевіча ў 5–11 класах, якая забяспечвае большую эфектыўнасць працэсу фарміравання гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў.

Аб’ект даследавання – працэс фарміравання гісторыка-патрыятычнай свядомасці вучняў сярэдніх школ Рэспублікі Беларусь у працэсе літаратурнай адукацыі.

Прадмет даследавання – агульныя і спецыфічныя метады і прыёмы працэсу фарміравання гісторыка-патрыятычнай свядомасці вучняў 5–11 класаў сярэдніх школ на ўроках беларускай літаратуры пры вывучэнні творчасці У. Караткевіча.

Гіпотэза даследавання. Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці вучняў сярэдніх школ будзе эфектыўным пры ўмове, калі ў працэсе літаратурнай адукацыі школьнікі будуць уключаны ў дзейнасць па асэнсаванні такіх каштоўнасцей, як Айчына, гісторыя, мова, культура, прырода, сям’я, нацыянальны характар і традыцыі, фальклор; калі пры аналізе твораў будуць улічвацца іх эстэтычны змест, выкарыстоўвацца магчымасці міжпрадметных і ўнутрыпрадметных сувязей, стварацца ўмовы творчага навучання, а вядучымі шляхамі дзейнасці настаўніка і вучняў з’явіцца вырашэнне праблемных задач, даследчыцкая дзейнасць як сродкі спасціжэння аўтарскай пазіцыі і канцэпцыі чалавека ў творы, выяўленчых магчымасцей роднага слова.

Метадалагічная аснова даследавання – філасофскія працы па праблемах дыялектыкі грамадскага жыцця і грамадскай свядомасці, нацыянальных і агульначалавечых каштоўнасцей; па асобных аспектах праблемы гістарычнай і патрыятычнай свядомасці; па праблеме ўзаемадзеяння гістарычных ведаў і сродкаў мастацтва як спосабаў фарміравання свядомасці асобы; гуманістычная тэорыя асобы; псіхалагічная канцэпцыя ўспрымання мастацкага твора як асобнага працэсу.

Асноўныя *метады* даследавання: 1) тэарэтычнае асэнсаванне праблемы, фармулёўка гіпотэзы, мэтай і задач даследавання; 2) эмпірычныя метады здабывання фактаў навуковай інфармацыі

(анкетаванне, гутарка); 3) аналіз вынікаў дзейнасці вучняў (сачыненняў і іншых пісьмовых работ) як спалучэнне колькаснага і якаснага метадаў апрацоўкі дадзеных; 4) вывучэнне і абагульненне перадавога педагагічнага вопыту.

Даследаванне ажыццяўлялася ў некалькі *этапаў*:

I этап (1994–1995 гады). Вывучэнне і аналіз філасофскіх і літаратуразнаўчых прац, псіхолога-педагагічнай і метадычнай літаратуры; правядзенне анкетавання, зрэзавых работ; падвядзенне тэарэтычнай базы пад уласную практычную метадку.

II этап (1995–1996 гады). Распрацоўка эксперыментальнай метадкі, яе апрабацыя, аналіз атрыманых вынікаў.

III этап (1997–1998 гады). Правядзенне і аналіз зрэзавых работ, анкет, удакладненне вывадаў, афармленне дысертацыйнага даследавання.

Навуковая навізна даследавання заключаецца ў наступным:

– у трансфармацыі мэты фарміравання гісторыка-патрыятычнай свядомасці як сацыяльнай задачы ў задачу педагагічную, дыдактычную, г. зн. ажыццяўленне мэтанакіраванага ўплыву на фарміраванне навуковых уяўленняў, развіццё пачуццяў, выпрацоўку перакананняў і каштоўнасных арыентацый школьнікаў, звязаных з успрыманнем сацыяльнага мінулага Айчыны як устаноўкі на вызначэнне свайго месца ў соцыуме;

– у выяўленні ўзроўню гістарычнай свядомасці школьнікаў на сучасным этапе, псіхолога-педагагічных і метадычных умоў яе фарміравання;

– у вызначэнні зместу работы настаўніка і вучняў на розных этапах літаратурнай адукацыі ў святле праблемы даследавання;

– у распрацоўцы прыёмаў работы над творамі У. Караткевіча розных жанраў.

Навуковая значнасць атрыманых вынікаў вызначаецца тым, што на аснове тэарэтычнага і эксперыментальна-практычнага даследавання распрацавана сістэма вывучэння творчасці У. Караткевіча ў 5–11 класах, якая забяспечвае большую эфектыўнасць працэсу фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў як адной з асноў іх грамадзянска-патрыятычнага выхавання.

Практычная значнасць даследавання.

Пачатак распрацоўкі праблемы гістарычнай свядомасці з’яўляецца сродкам прыцягнення ўвагі да яе вырашэння як аднаго са шляхоў павышэння эфектыўнасці грамадзянска-патрыятычнага выхавання, якое ўяўляецца важнейшым фактарам падрыхтоўкі маладога

пакалення да паўнацэннага жыцця і дзейнасці ў сучаснай сацыяльна-эканамічнай і грамадска-культурнай сітуацыі. Вынікі даследавання, распрацаваныя метадыкі знайшлі прымяненне ў навучальным працэсе сярэдніх школ, на занятках па метадыцы выкладання літаратуры ў педкаледжы, у час педагагічнай практыкі навучэнцаў, скарыстаны для стварэння метадычнага дапаможніка.

Сацыяльна-эканамічная значнасць атрыманых вынікаў звязана з тым, што распрацаваная аўтарам метадыка вывучэння творчасці У. Караткевіча ў 5–11 класах дазволіць інтэнсіфікаваць працэс літаратурнай адукацыі, стымуляваць працэсы самарэалізацыі і самасцвярджэння асобы вучня праз развіццё яе інтэлектуальных і творчых здольнасцей.

Асабісты ўклад А. І. Белай у распрацоўку праблемы заключаецца ў абагульненні педагагічнага вопыту, у тым ліку ўласнага, выкладання літаратуры ў сярэдняй школе і ў педкаледжы, вопыту кіраўніцтва педагагічнай практыкай навучэнцаў педкаледжа; у распрацоўцы асобных аспектаў метадыкі выяўлення ўзроўню гістарычнай свядомасці школьнікаў; у распрацоўцы скіраванай на рэалізацыю гуманістычных прынцыпаў вучэбна-выхаваўчага працэсу метадыкі вывучэння творчасці У. Караткевіча; у стварэнні і ўкараненні вучэбна-метадычнага дапаможніка для настаўнікаў беларускай літаратуры.

Па тэме кандыдацкай дысертацыі выдадзены дапаможнікі:

1. Фарміраванне гістарычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні рамана У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» : дапаможнік для настаўнікаў. – Баранавічы, 1999. – 62 с.

2. Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні твораў У. Караткевіча [Тэкст] : вучэб.-метадыч. дапам. для студэнтаў выш. навуч. устаноў / А. І. Белая – Баранавічы : РВА БарДУ, 2011. – 104 с.

Алена Іванаўна Белая прайшла навучанне ў дактарантуры з 2006 па 2009 год. *Тэма доктарскай дысертацыі* «Мастацкая канцэпцыя асобы, тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці ХХ стагоддзя». Па тэме доктарскай дысертацыі А. І. Белай выдадзены наступныя *манаграфіі*:

1. Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці ХХ стагоддзя : манаграфія. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2009. – 408 с.

2. Людзі адной зямлі: тыпалогія і паэтыка характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя : манаграфія. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2010. – 410 с.

3. Герой. Асоба. Характар: мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя : манаграфія. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2012. – 517, [3] с.

4. Абрывы роднага: нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе «эпохі рубяжа» : манаграфія / А. І. Белая ; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Баранавіц. дзярж. ун-т. – Баранавічы : БарДУ, 2015. – 206 с.

Манаграфія «*Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя*» з’яўляецца вынікам аўтарскага аналізу заяўленай праблемы ў эстэтыка-філасофскім аспекце з улікам гісторыка-культурных і нацыянальных асаблівасцей пераходнага перыяду, якія асабліва рэльефна выступаюць у творах Ядвігіна Ш., Цёткі, З. Бядулі, Я. Коласа, М. Гарэцкага, М. Лынькова, К. Крапівы, А. Мрыя, М. Зарэцкага, Л. Калюгі, Я. Нёманскага і іншых пісьменнікаў. Лепшыя ўзоры айчыннай прозы ў супастаўленні іх з творамі прадстаўнікоў іншых літаратур «эпохі рубяжа» сведчаць пра базавыя каштоўнасці герояў, першапачатковасць і грунтоўнасць у іх вобразах нацыянальнага «нязменнага», і дыялектычную сувязь яго з агульначалавечым. Асноўная пазіцыя мастацкай канцэпцыі чалавека – гэта ўвасоблены ў літаратурных характарах «гераізм цярпення», які, разам з каштоўнасцямі адносінамі асобы да працы, забяспечвае ўстойлівасць яе побыту і быцця нават ва ўмовах перманентных сацыяльна-палітычных катаклізмаў. Гэтым тлумачыцца стварэнне багатай галерэі вобразаў «палявых» людзей, у якіх найперш увасоблена стваральная сутнасць «маленькага чалавека». З адметнасці геапалітычных рэалій вынікаюць і такія анталагічныя ўстаноўкі герояў, як арыентацыя на надзённыя патрэбы, дваістыя адносіны да вайны: з аднаго боку, натуральнае нежаданне яе, з другога – фатальнае прыманне гэтага выпрабавання.

«Эпоха рубяжа» спрыяла з’яўленню новых антрапалагічных і мастацкіх тыпаў – эмігранта, бежанца, дэзерціра і іншых. Яны нясуць адбітак дэфармацыі ці трагедыі асобы, якой уласціва ўкаранёнасць свядомасці. Гэтая рыса вызначае таксама асаблівасці літаратурнага героя-беларуса як «рэлігійнага» чалавека. Арыгінальная ў прозе першай трэці XX стагоддзя і канцэпцыя «новага» чалавека: ён, па сутнасці, і не «новы», а хутчэй «абноўлены», а гэта паказчык схільнасці герояў да эвалюцыйнага, а не рэвалюцыйнага шляху развіцця грамадства. Таму

беларускі «чалавек з ружжом», «чалавек у скураной тужурцы» і падобныя да іх героі ў большасці выпадкаў валодаюць індывідуалізаванымі асабовымі і мастацкімі характарыстыкамі ў супрацьвагу сацыялагітарскай уніфікацыі, схематызму і спрашчэнству.

Даследаванне мастацкай канцэпцыі асобы дазволіла таксама вызначыць у межах манаграфіі асноўныя параметры чалавека-творцы, зыходзячы з разумення творчасці не толькі як вытворчасці артэ-фактаў, а і ўніверсальнай быццёвай якасці большасці герояў беларускай прозы. Мэтай дадзенай працы з'явілася даследаванне асобы не толькі з пункту погляду зместу аналізуемых твораў, а і іх паэтыкі: сімволікі, мастацкай дэталі, падтэксту і г. д.

Змест кнігі прадвызначае патэнцыяльныя вектары далейшага даследавання: асаблівасці мастацкага асэнсавання біблейскіх матываў і вобразаў у кантэксце праблемы героя; канцэпцыя ўзростаў у агульнай канцэпцыі асобы; спецыфіка жаночых вобразаў; талерантная асоба як эстэтычны феномен.

Манаграфія «Людзі адной зямлі: тыпалогія і паэтыка характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя» канцэптуальна працягвае і істотна ўдакладняе панараму мастацкіх характараў і тыпаў, распачаюць аўтарам у выданні «Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя», дзе ў якасці перспектывы даследавання вылучаліся асаблівасці мастацкага асэнсавання біблейскіх матываў і вобразаў у кантэксце праблемы героя; канцэпцыя ўзростаў як элемент канцэпцыі асобы; спецыфіка жаночых вобразаў; талерантная асоба як эстэтычны феномен.

У параўнанні з папярэднім выданнем у дадзенай манаграфіі не толькі пашыраецца праблематыка даследавання і яго матэрыял, а і ўзбудняецца тыпалагічны кантэкст. У працы ў агульным рэчышчы эстэтыка-філасофскай канцэпцыі асобы аналізуецца мастацкая канцэпцыя дзяцінства, ажыццёўленая ў расійскім літаратуразнаўстве; з улікам асаблівасцей вызначанага хранатопу пераасэнсоўваецца тыпалогія дзіцячых характараў; даследуецца праблема талерантнай/інталерантнай асобы; ажыццяўляецца рэфлексія над адметнасцю функцыянавання біблейскіх і іншых прэцэдэнтных феноменаў ва ўмовах пераходнай эпохі; шляхам тыпалагічнага параўнання выяўляюцца асаблівасці мастацкага адлюстравання асабовай праблематыкі ў творах беларускіх аўтараў.

Асноўная ўвага нададзена мастацкім характарам і тыпам, паказаным у самы аптымальны момант раскрыцця, гэта значыць у адзінстве

рыс, якія актуалізуюць «нацыянальнае нязменнае» ў формах, запатрабаваных пераходнай сацыякультурнай эпохай. Вылучаны і арыгінальныя, наватарскія падыходы беларускіх прэзаікаў да адлюстравання чалавека як асобы. Абумоўленая гэтым мастацкая вартасць паказу найбольш адметных рыс беларускай ментальнасці ў структуры літаратурных характараў узнімае іх да ўзроўню сусветнай эстэтыкафіласофскай думкі.

Аўтар манаграфіі актыўна ўключае ў міждысцыплінарны кантэкст даследавання навуковую характаралогію, распрацаваную псіхолагам А. Лазурскім, які ў рашэнні задач тыпалогіі асоб не абмяжоўваўся аналізам індывідуальна-псіхалагічных адрозненняў, а кіраваўся стратэгіяй выяўлення найбольш абагульненых тыпаў характараў, вылучаючы ў якасці іх эталонаў вобразы герояў класічнай літаратуры.

Лепшыя творы беларускай прозы першай трэці XX стагоддзя годна працягваюць закладзеныя ў Святым Пісанні ідэі гуманізму як пратэсту супраць гвалту над чалавечай свядомасцю, нівеліроўкі асобы; сцвярджаюць мэтазгоднасць людскога аб'яднання на аснове духоўнасці і творчасці. Гэтаму спрыяе і арганічна ўспрынятая пісьменнікамі эстэтыка Бібліі, дзе прыгожае непадзельна з высокамаральным і ўзвышаным.

Літаратура «эпохі рубяжа» ў эстэтычных катэгорыях характару і тыпу ўвасабляе сутнасць чалавека як «вялікага абяцання», што яскрава выявілася ў сімволіцы беларускай і рускай прозы. Высокая ступень перажывання трагічнага ў пераходную эпоху перадаецца праз натуралістычную вобразнасць у мастацкім мадэляванні свету і чалавека, у якой арганічна прысутнічае вобраз звера (ваўка).

У творах перыяду войн і рэвалюцый па-мастацку адбіліся тэндэнцыі, якія абумоўлівалі перавагу негатыўнага над пазітыўным, інталерантнага над талерантным, фарміравалі ўстаноўку на разбурэнне традыцыйных устойлівых форм чалавечага жыцця. Сюжэты, пазасюжэтныя элементы, сімволіка шэрагу твораў сведчаць аб большай прыхільнасці герояў-беларусаў да эвалюцыйнага, а не радыкальнага шляху абнаўлення грамадства.

Мастацкае бачанне чалавека ў літаратурным творы ажыццяўляецца ў адзінстве змястоўных і фармальных элементаў. Светапоглядныя асновы канцэпцыі асобы непадзельныя са спецыфікай яе вобразнага ўвасаблення. Выяўленню асацыятыўных і сімвалічных сувязей, значных у эстэтыцы пераходных эпох, служыць экзістэнцыйная метафара. Асваенне ўсякай новай рэальнасці цалкам належыць сферы

псіхічнага. З гэтага вынікае аб'ектыўная абумоўленасць псіхалагічнага аналізу ў беларускай прозе «эпохі рубяжа». Сярод сродкаў стварэння вобраза-характару дамінуе псіхалагічная інтраспекцыя, якая часта рэалізуецца праз унутраны маналог (інтралог) героя, яго слоўныя і думкавыя рэакцыі на знешнія падзеі.

Аналіз твораў беларускай прозы першай трэці XX стагоддзя, якая развівалася ў дынамічных і складаных сацыякультурных умовах, дазволіў аўтару выявіць цэлы шэраг яркіх, паўнакроўных мастацкіх характараў.

У манаграфіі *«Герой. Асоба. Характар: мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя»* прадстаўлены вынікі аўтарскага аналізу мастацкай канцэпцыі асобы, тыпалогіі і паэтыкі характараў у эстэтыка-філасофскім аспекце з улікам гісторыка-культурных і нацыянальных асаблівасцей пераходнага перыяду, якія асабліва рэльефна выступаюць у творах Ядвігіна Ш., Цёткі, З. Бядулі, Я. Брайцава, У. Галубка, Я. Коласа, К. Чорнага, М. Гарэцкага, М. Лынькова, К. Крапівы, А. Мрыя, М. Зарэцкага, Л. Калюгі, Я. Нёманскага, П. Галавача і шэрагу іншых пісьменнікаў. Адна з асноўных пазіцый мастацкай канцэпцыі чалавека – увасоблены ў літаратурных характарах «гераізм цяпення», які, разам з каштоўнаснымі адносінамі да працы, забяспечвае ўстойлівасць асобы нават ва ўмовах перманентных сацыяльна-палітычных катаклізмаў. Гэтым тлумачыцца стварэнне багатай галерэі мастацкіх характараў, у якіх увасоблена стваральная сутнасць «маленькага чалавека». Асноўная ўвага ў манаграфіі нададзена мастацкім характарам і тыпам, якія паказаны ў аптымальны момант раскрыцця, гэта значыць у адзінстве рыс, што актуалізуюць «нацыянальнае нязменнае» ў формах, запатрабаваных пераходнай сацыякультурнай эпохай. Разам з тым вылучаны арыгінальныя, наватарскія падыходы беларускіх празаікаў да адлюстравання чалавека як асобы. Абумоўленая гэтым мастацкая вартасць паказу найбольш адметных рыс беларускай ментальнасці ў структуры літаратурных характараў узнімае іх да ўзроўню сусветнай эстэтыка-філасофскай думкі. Аўтар манаграфіі актыўна ўключае ў міждысцыплінарны кантэкст даследавання навуковую характаралогію, распрацаваную псіхалагам А. Лазурскім, які ў рашэнні задач тыпалогіі кіраваўся стратэгіяй выяўлення найбольш абагульненых тыпаў характараў і вылучаў у якасці іх эталонаў вобразы герояў рускай класічнай літаратуры.

У працы ў агульным рэчышчы канцэпцыі асобы даследуецца мастацкая канцэпцыя дзяцінства, пераасэнсоўваецца тыпалогія дзіцячых характараў; даследуецца праблема талерантнай/інталерантнай асобы; ажыццяўляецца рэфлексія над адметнасцю функцыянавання біблейскіх вобразаў ва ўмовах пераходнай эпохі; вызначаюцца асноўныя параметры чалавека-творцы, зыходзячы з разумення творчасці не толькі як вытворчасці артэфектаў, а і ўніверсальнай быццёвай якасці большасці герояў беларускай прозы; аналізуецца мастацкія асаблівасці вырашэння праблемы асабовай ідэнтычнасці.

Светапоглядныя элементы канцэпцыі асобы непадзельныя са спецыфікай яе вобразнага ўвасаблення. Літаратура «эпохі рубяжа» ў эстэтычных катэгорыях характару і тыпу ўвасабляе сутнасць чалавека як «вялікага абяцання». Вяўленню асацыятыўных і сімвалічных сувязей, значных у эстэтыцы пераходных эпох, актыўна служаць экзістэнцыйныя метафары, сімвалы, онімы, мастацкія дэталі, загаловачныя комплексы, прэцэдэнтныя феномены, падтэкст. Высокая ступень перажывання трагічнага ў пераходную эпоху перадаецца праз натуралістычную вобразнасць у мастацкім мадэляванні свету і чалавека, у якой арганічна прысутнічае вобраз зверга. Шляхам тыпалагічнага параўнання аўтар манаграфіі выяўляе адметнасць мастацкага паказу асобы ў творах беларускай прозы. Іх аналіз дазволіў выявіць цэлы шэраг яркіх, паўнакроўных мастацкіх характараў, якія вылучаны ў адпаведнасці з прадстаўленымі ў дадзенай працы элементамі канцэпцыі асобы. Важна адзначыць дамінаванне «літаратурных асоб» з стойлівымі, сфарміраванымі прыметамі, уласцівымі для вобразаў-тыпаў. А гэтыя важны паказчык эстэтычнай сталасці маладой беларускай прозы, выхаду яе героя за межы сваёй эпохі, мастацкае сведчанне набывання ім агульначалавечых рыс і ўласцівасцей.

Змест дадзенай манаграфіі не толькі сведчыць пра пэўны ўзровень навуковага спасціжэння праблемы, а і прадвызначае перспектывы яе далейшага міжлітаратурнага і міждысцыплінарнага даследавання.

У манаграфіі *«Абрысы роднага: нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе “эпохі рубяжа”»* прааналізаваны локусы культуры – прасторавыя вобразы, якія рэгулярна ўзнаўляюцца ў тэкстах культуры і надзяляюцца сімволіка-метафарычным значэннем. З’яўляючыся ўніверсальна-прэцэдэнтнымі феноменамі, яны ў кантэксце беларускай прозы набываюць адметныя сэнсава-эмацыянальныя канатацыі, абумоўленыя спецыфікай нацыянальнага гісторыка-культурнага вопыту, і актыўна ўплываюць на характар аўтарскай мастацкай канцэпцыі свету і чалавека.

Мастацкія характарыстыкі прасторавых аб'ектаў спрыяюць больш глыбокаму асэнсаванню адметнасці канкрэтна-гістарычнага часу, якім у межах дадзенай працы выступае першая трэць XX стагоддзя. Аналіз тэарэтычных крыніц і літаратурных твораў дае падставу характарызаваць гэты перыяд як «эпоху рубяжа», і не толькі ў сацыяльна-палітычным і філасофскім, а і ў эстэтычным плане – як літаратурную эпоху, што абумовіла працэсы перабудовы жанравай сістэмы, абнаўлення тэматычнага рэпертуару, трансфармацыі тыпу літаратурнага канфлікту, з'яўлення новага героя. У гэты час, творча пераймаючы вопыт рускай і сусветнай літаратуры, беларускае прыгожае пісьменства стварала глыбока адметны нацыянальны вобраз свету.

Яскравае часовае вымярэнне набывае ў «эпоху рубяжа» такі локус культуры, як дом (жытло, хата). Ён звязвае мінулае і цяперашняе, увасабляе сувязь часоў, а ў перыяд вялікіх сацыяльных катаклізмаў – яе разбурэнне. З локусам дома (жытла, хаты) у мастацкай літаратуры звязаны шэраг экзістэнцыйных метафар, якія ў асноўным служаць мэце сцвярджэння асабовай духоўнай аўтаномнасці, якая апынулася пад пагрозай гвалтоўнага парушэння.

Дом (хата) – гэта асвоеная прастора, якая ў жыцці і літаратуры «эпохі рубяжа» асабліва выразна супрацьстаіць неасвоенай, чужой. Тым самым актуалізуецца локус мяжы ў разнастайнасці яго сэнсаў, каштоўнасных і экспрэсіўных канатацый, абумоўленых як архетыпавай прыродай вобраза, так і адметнасцю гістарычнага часу. Мастацкімі эквівалентамі локуса мяжы ў беларускай прозе часта выступаюць прызва і парог.

Надзвычай важная роля заўсёды адводзілася ў беларускай літаратуры локусам лесу і балота. У «эпоху рубяжа» яны дамінуюць у працэсе мастацкай рэпрэзентацыі «індустрыяльнай вайны» з прыродай; праз супастаўленне ўмяшчальнага і антрапагеннага ландшафтаў у мастацкай прозе актыўна асэнсоўваюцца супярэчлівыя ўзаемадачынненні культуры і цывілізацыі, трагічны разлад чалавека з самім сабой. Глыбокаму асэнсаванню аўтарскай задумы дапамагае аналіз у творах такога нетыповага для беларускай «сялянскай» прозы хранатопа-лакальнасці, як лабараторыя.

Локус горада выяўляецца ў эстэтычнай рэальнасці не толькі як месца разгортвання аўтарскай задумы, але таксама і як тое асяроддзе, якое стварае мэтазгодны кантэкст мастацкага даследавання ўнутранага свету асобы, яе рэфлексіі, самааналізу і, урэшце, самаідэнтыфікацыі.

Рэчы традыцыйнага сялянскага акружэння ў беларускай прозе, з аднаго боку, адлюстроўваюць матэрыяльна-вытворчы ўклад вясковага быту, з другога – дапамагаюць асэнсаваць інтэлектуальна-духоўны ўклад сялянства ў жыццё нацыі. Яны маркіруюць працэсы ўскладнення духоўнага жыцця асобы, дынамікі характару героя. Лакальнасці млына і малатарні выступаюць як узор канцэптуальнасці прадметна-рэчавых дэталей у мастацкім свеце літаратуры.

Рэальнасць «эпохі рубяжа» адкрываецца новымі гранямі ў працэсе аналізу такіх эстэтычных аб'ектаў, як разнастайныя локусы воднай плыні. Гэта адначасова і вобраз часу, і вобраз прасторы. Вобразы-локусы воднай плыні разглядаюцца як эфектыўны мастацкі сродак экзістэнцыйнай інтэрпрэтацыі гістарычных працэсаў. У пераходных перыяды плынь часта сімвалізуе хаос як разбурэнне сацыякультурнай традыцыі. Герой паглыбляецца ў натуральную жыццёвую плынь і/ці ставіцца ў сітуацыі выпрабавання, у якіх ён павінен сцвердзіць сваю асабовую вартасць і годнасць.

У працэсе інтэрдысцыплінарнага міжлітаратурнага даследавання, праведзенага А. І. Белай, локусы культуры і асобныя лакальнасці сцвярджаюцца ў якасці эстэтыка-філасофскіх дамінант пісьменніцкага дыялогу, і не толькі ў сінхронным, а і ў дыяхронным зрэзе, што вызначае безумоўную перспектыўнасць вылучанай даследчай праблемы.

У падрыхтоўцы навуковых работ па літаратуразнаўству Алена Іванаўна арыентуецца на філасофскія пазіцыі як рускіх даследчыкаў – М. Бярдзяеў, І. Ільін, У. Салаўёў, Д. Ліхачоў, так і замежных – Х. Артэга-і-Гасэт, М. Хайдэгер, М. Бубер, Ж. Дэрыда. Пры абгрунтаванні ўласных навуковых пазіцый прафесар А. І. Белая актыўны карыстаецца дасягненнямі айчынай філасофскай і літаратуразнаўчай думкі – працамі І. Канчэўскага, А. Бабарэкі, В. Акудовіча, М. Тычыны, Я. Гарадніцкага, М. Мушынскага, І. Навуменкі, У. Конана.

А. І. Белая ў 2013 годзе прайшла стажыроўку ў Кіеўскім універсітэце імя Б. Грынчанкі па тэме «Художественная концепция личности и типология характеров в белорусской прозе первой трети XX века».

Алена Іванаўна шматразова выступала на пасяджэннях кафедры філалогіі па праблеме мастацкай канцэпцыі асобы ў літаратуры першай трэці XX стагоддзя. Дадзеная навуковая праблема вызначае і напрамак навуковых даследаванняў студэнтаў, якія працуюць пад яе кіраўніцтвам.

В. М. Шавель, старшы выкладчык

СУПРАЦОЎНІЦТВА З БІБЛІЯТЭКАЙ БАРДУ

Універсітэцкія бібліятэкі непасрэдна не выконваюць адукацыйную функцыю, паколькі не з'яўляюцца вучэбным падраздзяленнем у складзе ўстановы адукацыі. Аднак не прызнаць той факт, што бібліятэка з'яўляецца абсалютна неабходным, у пэўнай меры сістэмаўтваральным элементам у структуры ўстановы вышэйшай адукацыі, сёння нельга. Эфектыўнасць працы бібліятэкі ва ўніверсітэце выяўляецца на ўзроўні яе сувязі з навукай і даследчымі інтарэсамі выкладчыкаў.

Дастаткова высокі ўзровень матывацыі вучоных ва ўстановах вышэйшай адукацыі падтрымліваецца развітай інфармацыйнай структурай універсітэта. Усе кафедры і бібліятэка падключаны да камп'ютарнай сеткі ўніверсітэта і маюць выхад у Інтэрнэт праз каналы UNIBEL Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь і BASNET Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. Гэта дазваляе эфектыўна выкарыстоўваць інфармацыйныя рэсурсы сеткі Інтэрнэт пры выкананні навуковай працы і арганізоўваць доступ у анлайнавыя электронныя каталогі бібліятэк рэспублікі, а таксама да іншых сусветных навуковых інфармацыйных электронных рэсурсаў. Імкненне навуковай супольнасці данесці вынікі ўласных даследаванняў у выглядзе манаграфій, навуковых артыкулаў да ўсіх зацікаўленых асоб і пры гэтым мінімізаваць матэрыяльныя і часавыя выдаткі абумовіла стварэнне рэпазіторыяў (архіваў адкрытага доступу). Менавіта ў гэтым заключаецца задача сучаснай універсітэцкай бібліятэкі: назапашваць масіў электронных дакументаў і ажыццяўляць доступ да іх, ствараючы інстытуцыйныя рэпазіторыі.

Стварэнне архіва адкрытага доступу важна для руху наперад у сучаснай інфармацыйнай прасторы, для павышэння рэйтынгу ўніверсітэта ў навуковым свеце, для пашырэння доступу да вынікаў даследаванняў. Асноўным каардынатарам і выканаўцам працэсу стварэння рэпазіторыя БарДУ з'яўляецца бібліятэка ўніверсітэта. Яна ажыццяўляе кантроль за адпаведнасцю дасланных дакументаў названай у палажэнні аб Архіве адкрытага доступу калекцыі, рэдагуе бібліяграфічнае апісанне дакумента, прызначанага для архівавання, ажыццяўляе архіваванне. Рэпазіторыі – сумесная праца ўсіх структурных падраздзяленняў універсітэта і прафесарска-выкладчыцкага складу.

Алена Іванаўна Белая ў ліку першых выкладчыкаў універсітэта дала згоду на размяшчэнне сваіх манаграфій, навуковых артыкулаў і вучэбных дапаможнікаў у рэпазіторыі БарДУ. Навуковыя працы ў адкрытым доступе маюць больш шырокае кола чытачоў і часцей

цытуюцца, што, у сваю чаргу, прыносіць карысць установе адукацыі, значна пашырае не толькі вядомасць аўтара, але і ўсяго ўніверсітэта.

Навуковая дзейнасць заснавана на адкрытасці і супрацоўніцтве. Гэтыя прынцыпы з'яўляюцца асноватворнымі і ў такім напрамку працы бібліятэкі, як каардынацыя працэсу па прадстаўленні інфармацыі аб выкладчыках Баранавіцкага дзяржаўнага ўніверсітэта, якія маюць вучоныя ступені і званні, у базе дадзеных «Вучоныя Беларусі». Імя кандыдата педагагічных навук, дацэнта Белай Алены Іванаўны адным з першых было прадстаўлена ў рэспубліканскай карпаратыўнай базе дадзеных «Вучоныя Беларусі» – нацыянальным праекце ў межах сусветнай сістэмы інфармацыі аб навуковых работніках.

Запісы, звязаныя з дзейнасцю А. І. Белай, забяспечаны спасылкамі на фотаздымак вучонага і на старонку ў Беларускай інтэрнэт-бібліятэцы “Kamunikat”. Запісы складаюцца на дзвюх дзяржаўных мовах – беларускай і рускай.

Стварэнне базы дадзеных «Вучоныя Беларусі» абумоўлена шэрагам аб'ектыўных прычын. Адна з іх заключаецца ў тым, што інфармацыя пра значную частку беларускіх вучоных не адлюстравана ў энцыклапедычных выданнях універсальнага характару, а галіновых энцыклапедыі і біяграфічных слоўнікаў у беларускім нацыянальным дакументным патоку мала. Старонка Баранавіцкага дзяржаўнага ўніверсітэта ў базе дадзеных змяшчае 56 запісаў пра выкладчыкаў, якія маюць вучоныя ступені доктара/кандыдата навук і вучоныя званні, у тым ліку і пра А. І. Белую.

Сучасныя бібліятэкі не абмяжоўваюцца комплексам традыцыйных форм і метадаў масавай працы і актыўна ўкараняюць, развіваюць інавацыйныя камунікацыйныя праекты, праводзяць разнастайныя акцыі, кірмашы, фестывалі, конкурсы. Дастаткова багатым арсеналам форм і метадаў масавай працы валодае і бібліятэка БарДУ: тэматычныя і літаратурныя вечарыны, бібліятэчныя выставы і экскурсіі, вечарыны-сустрэчы, прэзентацыі кніг, дні інфармацыі, бібліяграфічныя агляды. Актыўны ўдзел у іх прымае і А. І. Белая. З мэтай пашырэння ўдзелу бібліятэкі ў вучэбным працэсе, укаранення форм масавай працы з чытачамі ўзнікла ідэя стварэння інфармацыйна-адукацыйнага праекта з кафедрамі. Першапачатковай мэтай праекта было далучэнне выкладчыкаў да правядзення семінарскіх і практычных заняткаў у чытальных залах з максімальным выкарыстаннем інфармацыйных рэсурсаў бібліятэкі ў працэсе працы. Мы ўлічылі вызначальныя фактары гэтага праекта:

аб'ём і змест дакументнага фонду бібліятэкі, кантынгент чытачоў, неабходнасць эфектыўнага выкарыстання бібліятэчнай прасторы.

Рэй Брэдберы задаваўся пытаннем: «Ці ёсць лепшае месца для працы, чым глыбіні бібліятэкі?» Мы лічым, што няма. Праект як форму вучэбна-выхаваўчай дзейнасці падтрымалі выкладчыкі кафедры філалогіі. У выніку сумеснага абмеркавання былі вызначаны назва і мэты праекта. Інфармацыйна-адукацыйны праект з кафедрай філалогіі атрымаў назву «На паклон да класіка». Мэтай рэалізацыі дадзенага напрамку дзейнасці з'яўляецца максімальнае выкарыстанне беларускай мастацкай і крытычнай літаратуры ў працэсе правядзення семінарскіх заняткаў па творчасці пісьменнікаў, а таксама садзейнічанне падрыхтоўцы не толькі высокаадукаваных, кваліфікаваных спецыялістаў, але і духоўна, эстэтычна развітых грамадзян. Працуючы ў гэтым напрамку сумесна з А. І. Белай, супрацоўнікі бібліятэкі атрымліваюць інфармацыю не толькі пра навуковыя інтарэсы выкладчыкаў, але і адносна адукацыйнага працэсу ў цэлым. Праца ў межах праекта дапамагае ўвасабляць у жыццё разнастайныя творчыя задумы, сумесна з педагогамі і студэнтамі задавальняць інфармацыйныя, пазнавальныя і эстэтычныя патрэбы.

Як лепш за ўсё выявіць павагу да аўтара? Вядома ж, пазнаёміцца з яго кнігамі і абудзіць у іншых людзей жаданне прачытаць іх. Важна расказаць пра кнігі, данесці да чытачоў інфармацыю пра іх. У электронным каталогу бібліятэкі БарДУ паводле пошуку «Белая Алена Іванаўна» можна знайсці больш за 150 бібліяграфічных запісаў. Кнігі Алены Іванаўны прадстаўлены на пастаянна дзеючай кніжнай выставе «Працы выкладчыкаў БарДУ» ў чытальнай зале для навуковай працы, знаходзяцца на абанементах бібліятэкі ў дастатковай колькасці. Пра выхад кожнай новай кнігі Алены Іванаўны бібліятэка інфармуе чытачоў праз арганізацыю выставы адной кнігі «Новая кніга» і прадстаўленне на сайце бібліятэкі ў раздзеле «Віншuem аўтара». Радасным з'яўляецца і той факт, што аддзел камплектавання Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь пасля выхаду кожнай кнігі Алены Іванаўны звяртаецца ў бібліятэку ўніверсітэта з просьбай знайсці магчымасць і даслаць дадатковы экзэмпляр выдання.

Упэўнена, што творчага натхнення і цікавых тэм для далейшай працы ў Алены Іванаўны шмат і яна парадуе сваіх чытачоў арыгінальнымі кніжнымі навінкамі.

Л. В. Гарбунова, загадчык бібліятэкі БарДУ

ТЭХНАЛОГІЯ ПЕДАГАГІЧНАГА ВОПЫТУ А. І. БЕЛАЙ: ЗМЕСТ, ПЕДАГАГІЧНЫЯ ДЗЕЙННІ, МЕТАДЫ І ПРЫЁМЫ

Як выкладчык, Алена Іванаўна паўстае і ў вобразе педагога-грамадзяніна, які адмаўляе рознага роду маніпуляванне свядомасцю чалавека, і ў вобразе педагога-вучонага, які актыўна займаецца навуковай дзейнасцю, і ў вобразе педагога-лектара, які навукова-тэарэтычныя веды паспяхова прымяняе ў час правядзення лекцыйных і семінарскіх заняткаў.

Алена Іванаўна – выкладчык, які пастаянна трымае студэнцкую аўдыторыю ў полі зроку, дакладней, не толькі яе «трымае», але і «трымаецца» ёю. Для гэтага чалавека важна, якія слухачы перад ёю – разумныя, таленавітыя, дасведчаныя, начытаныя і г. д. Вопыт наведвання заняткаў А. І. Белай сведчыць пра тое, што выкладчык актыўна выкарыстоўвае прыёмы арганізацыі зваротнай сувязі са студэнтамі: лектар вядзе дыялог з аўдыторыяй, якая ў сваю чаргу натхняе педагога на творчую працу.

Алена Іванаўна валодае адметнай этыка-эстэтычнай манерай выступлення, чым набліжае лекцыю да ўнутранага маналога, споведзі (адкрытыя заняткі па тэме «Францішак Аляхновіч» і інш.). Яе маўленне багатае на тропы і фігуры, антытэзы, аналогіі і паралелізмы, што дазваляе пазбегнуць сухога стылю выкладання. Пры чытанні лекцыі А. І. Белая робіць мэтазгодныя паўторы, тлумачэнні, каментарыі. На занятках назіраецца сувязь з дакументалістыкай, актуалізацыя ўласнага сацыякультурнага вопыту. Так, на лекцыі па тэме «Францішак Аляхновіч» выкарыстоўваліся матэрыялы з сямейнага фотаархіва паводле вандровак па Салавецкіх астравах. Лекцыі суправаджаюцца пытаннямі, большасць з якіх мае праблемна-пошукавы характар. А. І. Белая не робіць адназначных вывадаў, а разважае, выказвае навуковыя меркаванні і тым самым накіроўвае слухачоў да самастойных ацэнак літаратурных з’яў.

Пасля наведвання лекцыі Алены Іванаўны часта ўзнікае пытанне: як у дакладна арганізаваную структуру вучэбных заняткаў упісваецца асоба, індывідуальнасць? Найбольш істотна тое, што выкладчык мэтанакіравана адыходзіць ад стандартных форм педагогічнага ўзаемадзеяння, ставячы задачу прыцягнуць увагу студэнтаў да прадмета лекцыі, не даць ім магчымасці сумаваць і стамляцца, заўсёды знаходзіць нешта цікавае, выразнае, яркае, новае. На занятках А. І. Белай ствараюцца ўмовы для дыялогу, зацікаўленай размовы, чаму спрыяе дэмакратычны стыль узаемадзеяння выкладчыка са студэнтамі.

Высокі ўзровень эрудыцыі, кампетэнтнасць у праблемах літаратурнага працэсу дазваляе Алене Іванаўне прапаноўваць студэнтам уласнае бачанне таго ці іншага культурнага феномена, што было прадэманстравана на адкрытых занятках па тэме «Літаратура Заходняй Беларусі».

Лекцыі А. І. Белай напоўнены аўтарскімі адступленнямі (чытанне вершаў на памяць; параўнанне канкрэтнага твора з іншымі творамі, кароткі ўзрушаны маналог і г. д.). Гэтыя адступленні, аднак, арганічна ўпісваюцца ў адукацыйна-выхаваўчую стратэгію правядзення заняткаў: у студэнтаў складваецца аб'ёмнае, аргументаванае, усебаковае ўяўленне пра эпоху, аўтара, героя, што дазваляе ім глыбока спасцігнуць ідэйна-мастацкую каштоўнасць твора.

У час правядзення лекцыйных і практычных заняткаў А. І. Белая можа выступаць у розных ролях: драматычнага або камічнага «акцёра», «добрай маці», «мудрага настаўніка» і г. д. Пры арганізацыі ўніверсітэцкага ўзаемадзеяння для яе важны ўлік розных «галасоў», якія складваюцца ў «поліфанію» міжасабовай камунікацыі студэнтаў і выкладчыка.

Адметнасць адукацыйнай дзейнасці А. І. Белай заключаецца ў тым, што яна сумяшчае на занятках педагагічную і даследчую працу. Атрыманне ўніверсітэцкай адукацыі патрабуе ад студэнтаў рэпрэзентацыі вынікаў ўласнага даследавання, уключэння іх у змест навучання.

Спосабы падрыхтоўкі і чытанне лекцыі Аленай Іванаўнай вызначаюцца на аснове суаднесенасці мэт заняткаў з канкрэтнымі ўмовамі і задачамі дзейнасці выкладчыка. У адным выпадку перавага аддаецца тэарэтычнаму аналізу праблемы, у другім асноўная роля адводзіцца дэманстрацыі яркіх літаратурных фактаў.

Асноўная задача навучання – дакладная перадача інфармацыі. Не менш важна, аднак, стварыць спрыяльную псіхалагічную атмасферу для студэнцкага пошуку, у тым ліку з дапамогай парады, ухвалення. Напрыклад, на лекцыі па тэме «Змітрок Бядуля» студэнты прадэманстравалі самастойны творчы пошук.

Аналіз адкрытых заняткаў, праведзеных А. І. Белай, дае падставы сцвярджаць, што развіццё даследчых уменняў студэнтаў дасягаецца праз укараненне разнастайных прыёмаў актывізацыі пазнавальнай дзейнасці студэнтаў:

- логіка-педагагічных (кантраснае супастаўленне, «інтрыгуючы пачатак», перарывісты выклад тэзісаў, экспрэсіўнае заключэнне);
- творчых (двайны пераклад, праца з вершам-кампліцацый з урыўкаў твораў розных аўтараў, свабоднае пісьмо, прыём «паразважай над лічбамі»;

– аўдыёвізуальных (выкарыстанне кінафрагментаў, матэрыялаў фотаархіваў);

– маўленчых (выкарыстанне розных пластоў лексікі, інтанацыйная выразнасць) і г. д.

Такім чынам, багаты творчы патэнцыял прафесара кафедры філалогіі А. І. Белай, укараненне ёю ў працэс навучання і выхавання ўласных навуковых здабыткаў стымулюе будучых настаўнікаў на пошук і творчасць.

Сярод студэнтаў факультэтаў славянскіх і германскіх моў, педагогікі і псіхалогіі было праведзена анкетаванне ў межах рубрыкі «Студэнты гавораць...».

У анкетаванні прымалі ўдзел студэнты груп НБ-41, АБ-41, БР-41, БМЛ-31, у якіх працавала Алена Іванаўна.

У адказах на пытанне «Чым цікавая для Вас асоба Алены Іванаўны?» многія студэнты характарызавалі яе як творчага, таленавітага чалавека, які ўмее зацікавіць літаратурай кожнага, адзначалі дасціпнасць, сур’ёзнасць, адукаванасць, мудрасць, душэўнасць выкладчыка:

«Цікавая тым, што чытае аўтарскі курс, арыгінальны чалавек з сур’ёзнай справай, цікавая ва ўсіх праявах».

«Асабіста для мяне Алена Іванаўна цікавая як педагог, выкладчык, які здольны даступна перадаць веды студэнтам, а таксама ўзбагаціць наш жыццёвы вопыт».

«Алена Іванаўна кампетэнтны выкладчык і сапраўдны спецыяліст. Яна грунтоўна валодае вучэбным прадметам, што робіць заняткі запамінальнымі».

«...Можна адзначыць, што Алена Іванаўна пры першай сустрэчы ўражвае сваім жаданнем працаваць, творчай падачай цікавай інфармацыі, начытанасцю, справядлівасцю, разважлівасцю».

«Алена Іванаўна зацікавіла мяне з самай першай лекцыі аб’ектыўным падыходам да студэнтаў і асобаснымі адносінамі да прадмета, які яна выкладае».

«Адразу разумееш, што маеш справу з прафесіяналам, бо ўражвае не толькі яе вопыт, але і веды, якія яна дэманструе з першых хвілін размовы».

На пытанне «Які яна як педагог і чалавек?» многія студэнты адказалі, што Алена Іванаўна – надзвычай добры, справядлівы, прыгожы, эмацыянальны чалавек з беларускай душой, з адкрытым сэрцам і светлымі думкамі, які не любіць хлусні; як педагог яна высокакваліфікаваны спецыяліст, майстар сваёй справы. Алена Іванаўна, па

словах студэнтаў, спалучае ў сваёй асобе найлепшыя якасці як педагога, даследчыка літаратуры, так і чалавека.

Пры адказе на пытанне «Што выклікае цікавасць, захапленне ў гэтым выкладчыку?» студэнты падкрэсліваюць начытанасць, эмацыянальную падачу матэрыялу, веданне цікавых фактаў з жыцця пісьменнікаў, а таксама мэтазгоднае ўключэнне ўражанняў і падзей асабістага жыцця ў змест лекцыйных і практычных заняткаў. Звяртаюць увагу на тое, што матэрыял, які выкладае Алена Іванаўна, яна «прапускае» праз сваю душу.

Актыўна адказвалі студэнты на пытанне «У чым бы вы хацелі быць падобнымі на Алену Іванаўну?». Варыянты адказаў: хацела б быць такім жа сапраўдным педагогам; быць такой жа адукаванай і інтэлігентнай; навучыцца заўважаць тое, што аўтар прыхаваў у дэталях твора; гэтак жа вырасці прафесійна; быць падобнай ва ўсім; быць падобнай у працавітасці, таленце, сардэчнасці, у адносінах да беларускай літаратуры і ўвогуле да жыцця.

Калектыў кафедры філалогіі жадае Алене Іванаўне Белай не страціць цікавасці да жыцця, працы і людзей; займацца сваім творчым развіццём; удзячнай студэнцкай аўдыторыі; дасягненняў як у прафесійнай дзейнасці, так і ў асабістым жыцці.

Г. І. Ваўчок, старшы выкладчык

АСАБЛІВАСЦІ ПЕДАГАГІЧНАГА ВОПЫТУ

1. «Працуй так, як я, працуй лепш, чым я», або «настаўнік, падрыхтуй вучня, каб потым было ў каго вучыцца» – на такіх маральна-этычных прынцыпах грунтуецца навукова-педагагічная дзейнасць А. І. Белай. Знаёмства студэнтаў з яе асабістай творчасцю (паэтычнымі і празаічнымі эсэ, манаграфіямі і інш.) спрыяе фарміраванню творчай асобы будучага спецыяліста.

2. «Інтрыгуючы пачатак». Нестандартнасць і своеасаблівасць тэматыкі дыпломных прац, прапанаваных А. І. Белай, з'яўляецца стымулам развіцця пазнавальнага інтарэсу студэнтаў, напрыклад, «Вобраз пчалы ў беларускай культурнай прасторы: семантыка і эстэтыка», «Чалавек і рэч у творах беларускай мастацкай прозы». Алена Іванаўна актыўна практыкуе падрыхтоўку студэнтамі разгорнутых рэфератаў для вусных выступленняў на актуальныя тэмы. Выкарыстоўваюцца такія прыёмы працы, як вылучэнне найбольш

значных эпизодаў у тэксце, заахвочванне выкарыстання ў вусных выступленнях элементаў аўтарскай інтанацыі, выражэння асобасных адносін да інфармацыі, актуалізацыя асабістага вопыту.

3. Арганізацыя навукова-даследчай дзейнасці студэнтаў вызначаецца разнастайнасцю прыёмаў працы: падрыхтоўка публікацый на аснове рэферыравання і ўласных даследаванняў, арганізацыя вусных выступленняў на канферэнцыях, заахвочванне хуткіх спосабаў кампілявання матэрыялу (вылучэнне і сістэматызацыя цытатнага матэрыялу, выкарыстанне закладак у першакрыніцах). У працэсе адукацыйнай дзейнасці студэнтаў мае значэнне не «пісьмо дзеля пісьма», а стварэнне тэксту з мэтай падрыхтоўкі публікацый з завершанай матывацыйнай асновай. Дзейнасць студэнтаў уяўляе сабой сацыяльна або асобасна значны «прадукт» не ў якасці гіпатэтычнага ўмення пісаць, а ў выглядзе канкрэтнага тэксту – падбору матэрыялаў, якія, безумоўна, будуць запатрабаваны іншымі людзьмі або самім студэнтам.

4. У выкладанні літаратуры А. І. Белая мэтазгодна спалучае сучасныя падыходы з традыцыйнымі: выкарыстанне фактаграфічнага, выбарачнага канспектавання літаратуразнаўчых крыніц на семінарскіх занятках і ў працэсе падрыхтоўкі да сумесных лекцый; заахвочванне вусных сачыненняў студэнтаў, калі замест рэферата ствараюцца сюжэтна і эмацыянальна сфарміраваныя выступленні з выразнай аўтарскай пазіцыяй; падрыхтоўка разгорнутых планаў навуковых паведамленняў і напісанне паводле іх артыкулаў.

5. Аналіз мастацкіх твораў на вучэбных занятках праводзіцца на аснове сучасных літаратуразнаўчых парадыгм і асабістых даследаванняў. Навуковыя вынікі, атрыманыя ў працэсе вывучэння беларускай літаратуры першай трэці ХХ стагоддзя, прэзентаваны студэнтам у межах спецкурса «Градыцыі і наватарства ў беларускай літаратуры». Аўтарскі метадычны стыль А. І. Белай грунтуецца на вылучэнні «схаваных» гіпотэз, меркаванняў, істотных прыкмет літаратурных з’яў, іх падабенства і адрознення, на вызначэнні логікі думкі, актыўным выкарыстанні сродкаў мастацкай выразнасці ў асабістым маўленні.

6. Даследаванне мастацкіх твораў, напісанне студэнтамі навуковых і творчых прац ажыццяўляецца са значнай ступенню аўтарства. Асаблівае значэнне набывае выяўленне асабістых уражанняў, меркаванняў, пазіцыі, стылю і інш. У студэнцкіх даследаваннях, праведзеных пад кіраўніцтвам А. І. Белай, удала спалучаюцца элементы крытыкі і асабістай інтэрпрэтацыі мастацкага тэксту з мэтай атрымання цэльнага аналізу твора, што вызначаецца навізнай. «Аўтарскае пісьмо» выяў-

ляецца не толькі ў працэсе падрыхтоўкі студэнтамі навуковых артыкулаў, дакладаў, паведамленняў, абароны вынікаў дыпломных прац, але і ў спробе ўласнай мастацкай творчасці.

7. На вучэбных занятках значная ўвага надаецца працы над стылістыкай і выразнасцю вуснага і пісьмовага маўлення студэнтаў. Праводзіцца «пазакадравая» праца над удасканаленнем маўленчых навыкаў праз аналітычную ацэнку выступленняў студэнтаў па крытэрыях, прапанаваных выкладчыкам (змястоўнасць, пераканаўчасць, нязмушаны артыстызм, матываванасць у раскрыцці тэмы выступлення).

8. Апора на нацыянальна-культурныя асаблівасці літаратуры пры аналізе/сінтэзе, падборы фактычнага і літаратузнаўчага матэрыялу.

Ж. А. Галаўко, старшы выкладчык

ПЕДАГАГІЧНЫ ВОПЫТ ПАДРЫХТОЎКІ НАВУКОВЫХ РАБОТ СТУДЭНТАЎ

Навукова-даследчая работа студэнтаў з'яўляецца важнейшым сродкам павышэння якасці падрыхтоўкі спецыялістаў, таму адначасова з фундаментальнай адукацыяй студэнты атрымліваюць комплекс ведаў, скіраваных на развіццё творчай актыўнасці і самастойнасці навучання.

А. І. Белая мае значны вопыт і набыткі ў арганізацыі навукова-даследчай дзейнасці студэнтаў. Асноўнымі формамі навукова-даследчай работы студэнтаў, якія практыкуюцца А. І. Белай, з'яўляюцца: кіраўніцтва курсавымі і дыпломнымі работамі студэнтаў, напісанне рэфератаў, тэзісаў, артыкулаў на навуковыя тэмы.

А. І. Белая ўзнагароджана прэміяй спецыяльнага Фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па сацыяльнай падтрымцы адораных навучэнцаў і студэнтаў за асабісты ўклад у развіццё здольнасцей адораных студэнтаў па выніках 2010/2011 навучальнага года.

Высокі патэнцыял навуковых даследаванняў студэнтаў пад кіраўніцтвам А. І. Белай абумоўлены наступным:

- 1) высокі ўзровень асабістай навуковай кампетэнтнасці;
- 2) творчы падыход у арганізацыі навукова-даследчай працы студэнтаў;
- 3) заахвочванне студэнтаў да навуковага пазнання літаратуры праз вучэбную дзейнасць;
- 4) выніковасць студэнцкіх даследаванняў.

У якасці эфектыўных метадаў і форм актывізацыі даследчых уменняў і творчага патэнцыялу студэнтаў, што практыкуюцца

А. І. Белай, вылучым наступныя: праблемны і даследчы падыходы ў выкладанні літаратуразнаўчых дысцыплін, арганізацыя дыскусій на занятках, нестандартныя творчыя пытанні і заданні, якія сталі адзнакай прафесійнага стылю выкладчыка. Такі падыход садзейнічае развіццю прадуктыўнага мыслення студэнтаў, іх самастойнасці ў навучанні.

З 2009 па 2015 гады пад кіраўніцтвам Алены Іванаўны апублікавана больш за 60 артыкулаў студэнтаў разнастайнай праблематыкі: «Мастацкі антрапонім у рамане М. Зарэцкага “Вязьмо”: функцыя індывідуалізацыі героя», «Зайздрасць як праява інталерантнасці ў мастацкім паказе І. Мележа», «Поэтика заглавий малой прозы: Л. Андреев и Ядвига Ш.», «Мастацкая сімволіка ўкраінскіх і беларускіх музычных інструментаў», «Матыў шляху ў сістэме вобразаў у творах Я. Купалы», «Пчала як прыродны і культурны феномен», «Маральна-этычны кодэкс “чалавека з ружжом” у творах А. Гаруна і М. Гарэцкага», «Сімволіка беларускай ліры ў паэзіі Казіміра Сваяка», «Вобраз злодзея ў беларускай прозе першай трэці ХХ стагоддзя», «Конь у жыццёвай і мастацкай рэальнасці беларусаў», «Мастацкія паказчыкі творчай асобы ў кнізе паэзіі Венанцы Бутрыма “Дзён маіх лепшыя дні”», «Вобраз коласа як паэтычная матрыца ў творах беларускай літаратуры», «Асоба Цёткі ў мастацкім паказе Венанцы Бутрыма» і інш.

Дастаткова прадстаўнічы і разнастайны пералік міжнародных навуковых канферэнцый, у якіх удзельнічалі студэнты пад кіраўніцтвам А. І. Белай:

1. Міжнародная навуковая канферэнцыя студэнтаў і маладых вучоных «Наука і вища освіта» (г. Запарожжа, Украіна);

2. Міжнародны форум «Студенческое сообщество и развитие гуманитарных наук в XXI веке» (г. Варонеж, Расійская Федэрацыя);

3. Альманах «Rozmaitosci Slawistyczne» (г. Беласток, Рэспубліка Польшча);

4. Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная 200-годдзю з дня нараджэння Тараса Шаўчэнкі «Сучасні навукові парадигмы мови, літератури, юридичної лінгвістики та документознавства» (г. Луганск, Украіна);

5. Міжнародная навуковая канферэнцыя «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення» (г. Горлаўка, Украіна);

6. Міжнародны фестываль даследчай і праектнай дзейнасці школьнікаў, студэнтаў, аспірантаў «Учимся быть учеными» (г. Масква, Расійская Федэрацыя).

Рэспубліканскі конкурс навуковых работ студэнтаў

Прозвішча, ініцыялы студэнта	Год удзелу	Тэма работы	Катэгорыя
1. Сіліцкая Т. Р.	2007	Фарміраванне нацыянальнай ідэнтычнасці вучняў 8 класа на ўроках беларускай літаратуры	3
2. Яшкіна А. У.	2007	Асэнсаванне валеалагічных традыцый беларусаў як асновы здаровага ладу жыцця (на матэрыяле паэмы Якуба Коласа «Новая зямля»)	2
3. Пракаповіч Т. А.	2008	Вобраз-архетып дома ў беларускай літаратуры	2
4. Трафімюк Ж. Л.	2009	Ідэйна-мастацкая функцыя антрапонімаў у раманах М. Зарэцкага і Б. Пастарнака	2
5. Бадракова І. К.	2010	Інталерантнасць як эстэтыка-псіхалагічная з’ява ў рамане І. Мележа «Людзі на балоце» і апавесці В. Быкава «Аблава»	3
6. Каранеўская А. М.	2011	Мастацкая ідэя чалавека ў мета-тэксе загаловаў беларускага апавядання 20-х гадоў XX стагоддзя	2
7. Здановіч Н. У.	2012	Мастацкі тып вандроўніка ў творах славянскіх літаратур	1
8. Гамановіч І. С.	2013	Мастацкія носьбіты праблемы ідэнтычнасці ў рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары»	2
9. Мішкура А. Л.	2014	Музыка ў сістэме мастацкіх каардынат беларускай літаратуры XIX – першай трэці XX стагоддзя	2
10. Аляшкевіч Г. Д.	2014	Эпістальны жанр як літаратурны прыём у творчасці беларускіх пісьменнікаў	3
11. Базык Н. В.	2014	Мастацкая мадэль канфліктнай свядомасці ў літаратуры «эпохі рубяжа»	3
12. Ваўчок Н. І.	2015	Мастацкія параметры канцэпцыі асобы ў кнізе Венанцыя Бутрыма «Дзён маіх лепшых дні»	1
13. Капец К. С.	2015	Мастацкая карціна свету ў творчасці Івана Лагвіновіча	2

Такім чынам, высокія паказчыкі навукова-даследчай дзейнасці студэнтаў, якую арганізуе А. І. Беляя, відавочныя. Мэтанакіраванае і сістэмнае кіраўніцтва праектнай дзейнасцю моладзі стварае грунтоўную навукова-даследчую базу падрыхтоўкі будучых спецыялістаў, забяспечвае студэнтаў метадыкай навуковай працы, стварае сітуацыю поспеху, заахвочвае творчую дзейнасць і самастойнасць даследаванняў пры вырашэнні навуковых праблем.

Л. У. Урбановіч, старшы выкладчык

САКРЭТЫ ПЕДАГАГІЧНАГА ВОПЫТУ

Асноўная мэта выкладчыка ўстанова вышэйшай адукацыі – фарміраванне прафесійнай кампетэнтнасці спецыялістаў новага пакалення, якая ажыццяўляецца на аснове сфарміраванасці шэрагу кампетэнцый. Вядучыя тэндэнцыі сучаснага грамадскага быцця робяць актуальнымі наступныя кампетэнцыі: навучыцца жыць разам; навучыцца набываць веды; навучыцца працаваць; навучыцца жыць. Першая пазіцыя мае на ўвазе развіццё ведаў аб іншых – тых, хто побач, – іх гісторыі, традыцыях, спосабе мыслення і інш. Яна ўяўляецца нам, аднак, другаснай на фоне сучаснага ўзроўню нацыянальнай свядомасці беларусаў, калі востра актуальным з’яўляецца патрабаванне «Пазнай сябе», рэалізацыя якога дазволіць паглыбляць і ўдасканальваць веды і кампетэнцыі дзеля сумеснага жыцця ў чалавечай супольнасці, спалучэння сацыякультурных прынцыпаў свайго і іншых народаў, выпрацоўкі на гэтай аснове мэтазгодных, гуманістычна арыентаваных мадэляў і сістэм адукацыі. Сучасны соцыум прад’яўляе да вынікаў адукацыі новыя патрабаванні, абумоўленыя, у прыватнасці, працэсам глабалізацыі. Прыярытэтную ролю набывае педагогіка грамадзянскасці, якая спрыяе фарміраванню новага менталітэту нацыі, звязанага як з нацыянальнымі архетыпамі, так і з агульнымі інтэграцыйнымі працэсамі ў свеце, поліэтнічнасцю і полікультурнасцю сучаснага грамадства. Каштоўнасці становяцца ўніверсальнымі, аднак сучаснае грамадства можа і павінна набываць формы, абумоўленыя ўнікальнымі характарам гістарычнага і культурнага вопыту асобных народаў.

Выкладанне літаратуры канцэптуальна і дзейсна звязана з навукамі, што складаюць метадалагічны падмурак як усякага пазнання ўвогуле, так і эстэтычнага пазнання рэчаіснасці. Аднак розум павінен быць у згодзе з сэрцам. Асабліва важна гэта для выкладчыка літаратуры, якая з’яўля-

еща адзіным прадметам, што звернута непасрэдна да духоўнага свету асобы і актыўна ўплывае на яго светапогляд. Ад настаўніка літаратуры ў многім залежыць якасць «унутранага свету» маладога пакалення, а ад яго, у сваю чаргу, якасць свету «знешняга». Творы, у якіх пераважаюць амбівалентныя характары, з'яўляюцца вынікам прызнання аўтарамі складанасці і ўнутранай супярэчлівасці чалавека, якая, у сваю чаргу, абумоўлена складанасцю пэўнай гістарычнай эпохі. Такія творы і характары ствараюць умовы для выкарыстання метадычных падыходаў, уласцівых «педагогіцы грамадзянскасці» (праблемнасць, канцэптуальнасць, крытычнасць), а яны, у сваю чаргу, актуалізуюць дзейнасць літаратурнай адукацыі як «сістэмы маральнага страхавання» асобы ва ўмовах грамадскай трансфармацыі. Усякі мастацкі твор можна разглядаць як своеасаблівы арыенцір, раўназначны пэўным фактарам ідэнтыфікацыі асобы. Уласны выкладчыцкі і даследчыцкі вопыт дазволіў нам акрэсліць некаторыя шляхі фарміравання светапогляду будучых настаўнікаў-славеснікаў. Адзін з іх – перавод ведаў у каштоўнасці, якія вызначаюць якасць сацыялізацыі і самавызначэння асобы. Гэтаму спрыяюць выкарыстанне на занятках тэхналогіі праблемнага навучання, развіцця крытычнага мыслення. Сучасная супярэчлівая рэальнасць, новыя факты грамадска-культурнага жыцця, якія адкрыліся ў канцы ХХ стагоддзя, тэхнічныя і медыйныя магчымасці даюць для гэтага шырокую прастору. Універсальнай формай, якая дазваляе студэнту адэкватна самавыяўляцца, выступае эсэ, а таксама свабоднае пісьмо-рэфлексія, якому ўласціва эсэістычнасць. Не страціла актуальнасці педагогічная сістэма Я. Ільіна, якая дае магчымасць без назойлівай дыдактыкі аб'яднаць унутраны свет чытача, героя і аўтара літаратурнага твора. Зблізіць літаратуру і жыццё дапамагаюць сустрэчы з прафесійнымі пісьменнікамі, папулярызацыя студэнцкай мастацкай творчасці. Гэтая праца ажыццяўляецца ў цеснай сувязі з бібліятэкай БарДУ і бібліятэчнай сістэмай горада.

Сукупнасць педагогічных падыходаў, якія на працягу прафесійнай дзейнасці дазвалялі мне адчуваць у маладзёжнай аўдыторыі эмацыянальна-псіхалагічны камфорт, нельга назваць метадыкай, бо яны ў многім вызначаюцца маёй асабовай адметнасцю (характарам, тэмпераментам, маральнымі імператывамі, культурнымі прыярытэтамі, мастацкімі здольнасцямі і інш.). Але іх можна ўпэўнена назваць метадычнай сістэмай, якая грунтуецца на каштоўнасцях гуманізму, дэмакратызму і творчасці. І гэтая сістэма асабліва эфектыўна працуе тады, калі для сваіх навучэнцаў ты выступаеш своеасаблівым узорам, эталонам той прафесіі, якую яны свядома абралі і з якой звязваюць свой

жыщцёвы поспех і асабовую самарэалізацыю. Неабходнай рысай прафесійнай свядомасці настаўніка літаратуры з’яўляецца нацыянальная свядомасць. Яе абуджэнне, сцвярджэнне, развіццё ў асяроддзі студэнцтва заўсёды паслядоўна і паступова рэалізоўвалася як выхаваўчая задача. Канечне, сама айчынная літаратура дае багатыя магчымасці для гэтага, але важна было выявіць філасофска-эстэтычныя глыбіні гэтай з’явы, у тым ліку праз вылучэнне адпаведнай тэматыкі студэнцкіх даследаванняў рознага жанру.

Сучасны педагог міжволі апынуўся «на ростанях» паміж гуманістычным і дырэктыўным стылямі дзейнасці. Ва ўмовах, калі знешніх стымуляў амаль няма, а формы прымушэння адышлі з папярэднім грамадскім ладам, некаторых педагогаў можа прывабліваць дырэктыўны стыль. Аднак у такі перыяд неабходна асабліва актыўна шукаць стымулы вучэння ў самім вучэнні, ствараючы для школьнікаў на ўроках сітуацыі выбару, апелюючы да іх асобасных сэнсаў. Гэта адзін з аргументаў на карысць гуманістычнага стылю. Сур’ёзна не значыць сумна. Гэтая сентэнцыя выяўляе ролю гумару – і як дарэчнага педагогічнага сродку, і як нацыянальнай каштоўнасці, пазнанне адметнасці якой праз літаратурныя творы дазваляе нязмушана прыйсці да асэнсавання каштоўнасцей іншага парадку. Ужо стаў агульным месцам выраз, што асобу можа выхаваць толькі асоба. Вышэйзгаданыя вынікі апытання студэнтаў даюць мне права ацаніць так і сябе.

Важны не толькі навучальны працэс, а і працэс маніторынгу. Ён вымагае выяўлення адметнасці асабовых і творчых здольнасцей. Абсяг прафесійных кампетэнтнасцей мае на мэце шэраг патрабаванняў да дзейнасці настаўніка на гэтым этапе пачынаючы з першага знаёмства са студэнтамі, калі прафесійная свядомасць будучага настаўніка літаратуры яшчэ ўяўляе сабою “*tabulam rasam*”. Пасрэдняя вынікі вучобы могуць ствараць падманнае ўражанне пра якасць яго асобы ўвогуле, таму неабходна рознабаковая яе дыягностыка. Важна скарыстаць у мэтах літаратурнай адукацыі жаданне і ўменне студэнта чытаць, пісаць сачыненні, яго агульнакультурны ўзровень – ствараць праз гэта сітуацыі поспеху. Не абмяжоўвацца рэпрадукцыяй пры вывучэнні літаратурнага твора. Дыферэнцыяцыю і індывідуалізацыю навучання зрабіць сістэматычнай і дзейснай. Не ператвараць адзнаку ў прысуд. Можна казаць чалавеку не самае кампліментарнае пра яго, але ў спосабе, як ты гэта гаворыш, трэба ўмець зноў яго падбадзёрыць. Напрыклад: «Якія цудоўныя твае думкі, але ў якую ж каравую вопратку яны апрануты!» Важна падкрэсліваць значнасць першапачатковага чытацкага ўспры-

манья, на якім грунтуецца ўласнае меркаванне – аснова самастойнага мыслення. Для гэтага варта не знаёміцца з творам у чужым пераказе (ці праз дапаможнікі тыпу «Школьныя творы: кароткі змест і аналіз»); засперагацца фільма «па матывах» твора да яго прачытання. Гэта значыць трэба паважаць свае «правы чытача» і не дазваляць падмяняць уласнае ўспрыманне твора чужой, хай сабе і «гладкай» яго інтэрпрэтацыяй. Трэба памятаць, што чытанне ўголас – не проста метадычнае патрабаванне да ўрока літаратуры, а адзін са сродкаў самавыяўлення і нават самапазнання асобы, асабліва чытанне па ролях. Да таго ж, яно дазваляе выявіць акцёрскія здольнасці навучэнца.

Падобная педагагічная стратэгія і тактыка тыпу ўносяць элемент творчасці ў працэс засваення ведаў студэнтамі і яго маніторынг на розных этапах навучання і кантролю вынікаў, выступаючы ў якасці інавацыйных элементаў, што адпавядаюць мэтам фарміравання асобы з дывергентным, самастойным мысленнем. Цікаваць студэнтаў да вырашэння падобных вучэбных праблемных сітуацый дазваляе разглядаць апошнія як адзін з тых «многіх прытокаў», што ўрэшце вызначаюць якасць асобы як адзінай «плыні» творчых здольнасцей, ведаў, канструктыўных уменняў. Аўтар дадзеных радкоў з'яўляецца прыхільнікам асобасна арыентаванай сістэмы літаратурнай адукацыі вучнёўскай і студэнцкай моладзі. Гэтай мэце і падпарадкавана вылучэнне адукацыйных аб'ектаў, адносна якіх суб'ект самавызначаецца, набывае веды, спасцігае адпаведны культурна-гістарычны вопыт, а таксама першасны вопыт навуковага даследавання. Так звязваецца ў адно асабовы і сацыяльны сэнс адукацыі.

А. І. Белая, прафесар

ВЫНІКОВАСЦЬ І ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ ВОПЫТУ

Працэс абагульнення вопыту прафесара кафедры філалогіі А. І. Белай, які адбываўся на працягу 2013–2016 гадоў, меў на мэце выяўленне яго эфектыўнасці і выніковасці па наступных пазіцыях: тэарэтыка-метадалагічная база вопыту: асноўныя навуковыя палажэнні; тэхналогія педагагічнага вопыту: змест, педагагічныя дзеянні, метады і прыёмы; асаблівасці, «сакрэты», педагагічнага вопыту, абумоўленыя адметнасцю асобы педагога; вопыт уласнай даследчай працы і яго сінтэз з выкладчыцкай дзейнасцю; вопыт кіраўніцтва навукова-даследчай працай са студэнтамі. Былі захаваны ўсе неабходныя этапы

і працэдуры гэтага працэсу, пачынаючы ад вызначэння тэмы і вядучай ідэі і завяршаючы апісаннем і прэзентацыйнай вынікаў абагульнення вопыту на факультэце славянскіх і германскіх моў.

Вынікі педагагічнай дзейнасці прафесара кафедры А. І. Белай былі ўсебакова прааналізаваны творчай групай (Г. І. Ваўчок, Ж. А. Галаўко, Т. М. Пучынскай, Л. У. Урбановіч) пад кіраўніцтвам В. М. Шавель на аснове адпаведнага Палажэння. Эфектыўнасць вопыту пацвярджаецца ў інфармацыйным блоку, прадстаўленым кожным членам групы па пэўным напрамку. Асабліва плённым прызнаны вопыт фарміравання даследчых уменняў студэнтаў сродкамі выкладання літаратурна-знаўчых дысцыплін. Удзельнікі групы прыйшлі да калегіяльнай высновы, што дадзены педагагічны вопыт прыдатны для творчага пераймання выкладчыкамі філалагічнага профілю ўстаноў вышэйшай, а таксама сярэдняй спецыяльнай і агульнай адукацыі.

Суб'ект абагульнення вопыту выказвае павагу і ўдзячнасць калегам, якія прарабілі ґрунтоўную працу па розных напрамках яго дзейнасці, прыйшлі да аб'ектыўных і ўхвальных высноў у ацэнцы двудзінай асобы ўніверсітэцкага выкладчыка-даследчыка і яго ролі ў падрыхтоўцы маладых спецыялістаў. Студэнцкая ацэнка асобы і дзейнасці суб'екта абагульнення вопыту ўмацоўвае ў мэтазгоднасці і дзейнасці абранай і ажыццяўляемай ім педагагічнай стратэгіі. Хочацца выказаць спадзяванне, што абагульненне вопыту будзе спрыяць таму, каб прафесія выкладчыка (настаўніка) літаратуры не страчвала сваёй прывабнасці ў прадстаўнікоў новых пакаленняў.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Абагульненне педагагічнага вопыту А. І. Белай ґрунтуецца на аўтарскай метадычнай сістэме, якая ўключае педагагічныя мэты, метадычны стыль, арганізацыйныя формы.

Дадзены вопыт мэтазгодна прымяняць у масавай практыцы ва ўмовах вышэйшай адукацыі. Абагульненне педагагічнага вопыту дапаможа адміністрацыі ўніверсітэта мэтанакіравана і сістэмна ажыццяўляць маніторынг індывідуальнага прафесійнага развіцця асобы педагога, які мае найбольш значныя вынікі педагагічнай дзейнасці. Каштоўнасць абагульнення вопыту таксама заключаецца ў магчымасці каардынаваць калегіяльныя намаганні па павышэнні выніковасці працы ўстановы адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт».

ХРАНАЛАГІЧНЫ СПІС ПРАЦ

1988

1. «Каб праца дала жаданы плён...» / А. І. Белая (Барадзіна) // Беларус. мова і літ. у шк. – 1988. – № 4. – С. 8–10.

1991

2. Жыццё і трагедыя Міхася Чарота / А. І. Белая (Барадзіна) // Беларус. мова і літ. у шк. – 1991. – № 11. – С. 6–20.

3. «Імя ёй – праўда!» / А. І. Белая (Барадзіна) // ЛіМ. – 1991. – 12 ліп. – С. 7.

1992

4. «Мелодыю мовы славянскай я чую...»: сцэнарый вечара-конкурса, прысвечанага Я. Коласу і Я. Купалу / А. І. Белая (Барадзіна), А. В. Руцкая // Школьны літаратурны вечар. – Мінск, 1992. – С. 69–102.

5. Гуманізацыя літаратурнай адукацыі ў школе і фарміраванне нацыянальнай свядомасці пры вывучэнні беларускай мовы і літаратуры: (з вопыту работы) / Гродз. абл. ін-т удасканалення настаўнікаў; [склад.: А. І. Белая (Барадзіна), Г. М. Ліхарад, Т. Р. Прадзед]. – Гродна, 1992. – 9 с.

1993

6. Homo humanus / А. І. Белая (Барадзіна) // Адукацыя і выхаванне. – 1993. – № 6. – С. 112–118.

1994

7. «Памяць людскую не ўтопіш» / А. І. Белая (Барадзіна) // ЛіМ. – 1994. – 21 студз. – С. 6.

1995

8. Прыярытэт асобаснага падыходу ў выкладанні літаратуры / А. І. Белая (Барадзіна) // Новые технологии в системе непрерывного образования : сб. науч. ст. по итогам работы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 30–31 мая 1995 г. : в 3 т. / Ин-т повышения квалификации и переподготовки руководящих работников и специалистов образования ; под ред. А. И. Жука, А. В. Козулина. – Минск, 1995. – Т. 3. – С. 540–545.

1997

9. Актыўныя формы выкладання літаратуры як сродак фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў / А. І. Белая (Барадзіна) // Гарэцкія чытанні : матэрыялы дакладаў і паведамленняў Першых міжнар. чытанняў, Мінск, 23–24 крас. 1996 г. / рэдкал.: У. М. Ліўшыц (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1997. – С. 69–71.

10. «Пакінутая думка – гэта бессмяротнасць» / А. І. Белая (Барадзіна) // ЛіМ. – 1997. – 25 ліп. – С. 7.

11. Сны аб Беларусі ў канцы XX стагоддзя / А. І. Белая (Барадзіна) // ЛіМ. – 1997. – 5 снеж. – С. 4.

1998

12. «Родные корни»: проблема исторического сознания в «Комаровской хронике» М. Горецкого / Е. И. Белая (Бородинна) // Нёман. – 1998. – № 11–12. – С. 258–264.

13. Увасабленне нацыянальнай адметнасці беларусаў у апавесці В. Быкава «Знак бяды» / А. І. Белая (Барадзіна) // Роднае слова. – 1998. – № 7. – С. 63–70 ; № 8. – С. 109–116.

14. «Чаму душа да слёз гарчыць» / А. І. Белая (Барадзіна) // ЛіМ. – 1998. – 24 ліп. – С. 10–11.

1999

15. Фарміраванне гістарычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні рамана У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» : дапам. для настаўнікаў / А. І. Белая (Барадзіна). – Баранавічы, 1999. – 61 с.

16. Праблемы нацыянальнай гісторыі, культуры і традыцыі ў падрыхтоўцы настаўніка пачатковых класаў / А. І. Белая (Барадзіна) // Беларуская пачатковая школа: праблемы і перспектывы развіцця : матэрыялы міжнар. навук.-метаад. канф., Мазыр, 29–30 верас. 1998 г. : у 3 ч. / пад рэд. В. В. Валетава. – Мазыр, 1999. – Ч. 1. – С. 23–26.

17. Фарміраванне гістарычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні рамана У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» / А. І. Белая (Барадзіна) // Развитие учебного заведения средствами научно-исследовательской и научно-методической работы : тез. материалов респ. науч.-практ. конф. – Барановичи, 1999. – С. 147–150.

18. Выяўленне гуманістычнага патэнцыялу творчасці Міхася Лынькова (апавяданне «Сустрэчы») / А. І. Белая (Барадзіна) // Беларус. мова і літ. – 1999. – № 2. – С. 62–68.

2000

19. Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні літаратуры: (на матэрыяле творчасці У. Караткевіча) : аўтарэф. дыс. ... канд. пед. навук : 13.00.02 / А. І. Белая (Барадзіна) ; Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2000. – 21 с.

20. Міжпрадметныя сувязі з гісторыяй пры вывучэнні жыццёвага і творчага шляху Максіма Гарэцкага / А. І. Белая (Барадзіна) // Гарэцкія чытанні : матэрыялы дакладаў і паведамленняў / Дзярж. музей гісторыі беларус. літ. / склад. Т. П. Аніскавец. – Мінск, 2000. – С. 103–109.

2001

21. Вобраз Вітаўта Вялікага ў перакладах «Песні пра зубра» на сучасную беларускую мову / С. М. Бярынчык, А. І. Белая (Барадзіна) // Матэрыялы респ. науч. конф. учащихся и студентов Беларуси : в 2 ч. / редкол.: Л. Ф. Мирзаянова [и др.]. – Барановичи, 2001. – Ч. 1. – С. 183–188.

22. Вобраз Рагнеды ў сучаснай беларускай паэзіі / А. М. Маковік, А. І. Белая (Барадзіна) // Матэрыялы респ. науч. конф. учащихся и студентов Беларуси : в 2 ч. / редкол.: Л. Ф. Мирзаянова [и др.]. – Барановичи, 2001. – Ч. 1. – С. 193–196.

23. Вывучэнне лірыкі У. Караткевіча як сродак фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў / А. І. Белая (Барадзіна) // В мире художественности : сб. науч. ст. / науч. ред. В. А. Дудко. – Барановичи, 2001. – С. 57–73.

24. Гістарычная і мастацкая праўда ў рамане У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» (на прыкладзе вобраза Кроера) / В. У. Снітко, А. І. Белая (Барадзіна) // Матэрыялы респ. науч. конф. учащихся и студентов Беларуси : в 2 ч. / редкол.: Л. Ф. Мирзаянова [и др.]. – Барановичи, 2001. – Ч. 1. – С. 206–209.

25. Метадычная інтэрпрэтацыя творчасці У. Караткевіча ў святле актуальных праблем школьнай адукацыі / А. І. Белая (Барадзіна) // Уладзімір Караткевіч і сучаснасць : зб. арт. – Наваполацк, 2001. – С. 176–186.

26. Фарміраванне гістарычнай свядомасці ў працэсе літаратурнай адукацыі як фактар сацыялізацыі старшакласнікаў / А. І. Белая (Барадзіна) // Адаптацыя к прафесійнай дзейнасці як псіхолога-педагагічная праблема: методологічныя асновы, шляхі і способы рашэння : матэрыялы Міжнароднага науч.-практ. конф., Барановічы, 3–4 мая 2001 г. : в 4 ч. / М-во адукацыі Респ. Беларусь, Барановіч. гос. высш. пед. каледж ; редкол.: Л. Ф. Мирзаянова (гл. ред.) [и др.]. – Барановічы, 2001. – Ч. 3. – С. 3–6.

27. Scripta manent. Паэма М. Гусоўскага «Песня пра зубра» / А. І. Белая (Барадзіна) // Беларус. мова і літ. – 2001. – № 3. – С. 43–54.

2002

28. Урок-даследаванне / А. І. Белая // У педагагічную скарбонку : метады дапаможнік / М-ва адукацыі Респ. Беларусь, Баранавіцкі дзярж. высш. пед. каледж. – Баранавічы, 2002. – С. 15–20.

29. Агульнаадукацыйны каштоўнасці арыентацыі як аснова светапогляду настаўніка літаратуры / А. І. Белая // Студенцкая навука на парозе III тысячагоддзя : матэрыялы Респ. студэнцкага науч. конф. (17–18 апр. 2002 г., [г. Мозырь]) : [в 2 ч.] / под ред. В. В. Валетова. – Мозырь, 2002. – Ч. 1. – С. 12–16.

30. Да пытання аб вывучэнні літаратуры ў кантэксце грамадзянскай адукацыі / А. І. Белая // Развитие учебного заведения: проблемы, варианты решения : юбил. сб. науч. ст. : в 2 ч. / редкол.: Л. Ф. Мирзаянова (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2002. – Ч. 1. – С. 139–148.

31. Да пытання аб літаратурных уплывах (на прыкладзе верша А. Куляшова «Магілёўская хмарка») / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы Міжнар. навук. канф. «Творчасць А. Куляшова і адукацыйна-асветніцкія праблемы сучаснасці», 6–7 лют. 2002 г. / МДУ імя А. А. Куляшова, Магілёў ; адк. рэд. М. І. Мушыньскі. – Магілёў, 2002. – С. 81–83.

2003

32. Адаптацыя вынікаў мастацкага пазнання да мэты фарміравання экалагічнай свядомасці асобы / А. І. Белая // Адаптацыя к професійнай дзейнасці як псіхолога-педагагічнай праблема: методалагічныя асновы, шляхі і способы рашэння : матэрыялы II Міжнароднага навука-практ. канф., Барановічы, 23–24 апр. 2003 г. : в 3 ч. / М-во адукацыі Рэсп. Беларусь, Барановіч. гос. высш. пед. колледж ; редкол.: Л. Ф. Мирзаянова [и др.]. – Барановічы, 2003. – Ч. 1. – С. 119–125.

33. Творчасць у навучанні літаратуры: метадалагічныя асновы, метадычныя рашэнні / А. І. Белая // Акадэмік М. А. Лазарук і праблемы літаратурнай адукацыі ў Беларусі : матэрыялы рэсп. мемар. навук. чытанняў «Навукова-педагагічная і літаратуразнаўчая спадчына акадэміка М. А. Лазарука», Мінск, 4 кастр. 2001 г. / Нац. ін-т адукацыі ; рэдкал.: А. І. Бельскі [і інш.]. – Мінск, 2003. – С. 118–128.

2004

34. Метадычныя рэкамендацыі па напісанні эсэ / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Баранавіц. дзярж. ун-т ; [аўт.-склад. А. І. Белая]. – Баранавічы : [БарДУ], 2004. – 19 с.

35. Гістарычная свядомасць народа паводле Ніцшэ і Караткевіча: спроба тыпалогіі / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы

міжнар. навук. канф., 11–12 снеж. 2003 г. : тэз. дакл. : у 2 ч. – Магілёў, 2004. – Ч. 2. – С. 169–171.

36. Літаратурная адукацыя як фактар фарміравання грамадзянскаці моладзі / А. І. Белая // Гражданское воспитание младших школьников: психолого-педагогические и методические аспекты : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 3–4 нояб. 2003 г. / редкол.: В. В. Буткевич [и др.]. – Минск, 2004. – С. 28–31.

37. Пераемнасць этапаў літаратурнай адукацыі ў святле праблемы прафесійнай адаптацыі студэнтаў педагагічнай ВНУ / А. І. Белая // Актуальные проблемы профориентации и профадаптации : межвуз. сб. науч. ст. / М-во образования Респ. Беларусь, Баранович. гос. высш. пед. колледж ; под науч. ред. А. М. Кухарчук, Л. Ф. Мирзаяновой. – Барановичи, 2004. – С. 136–143.

38. Праблема жаночай эмансціпацыі як аб'ект мастацкага адлюстравання (на прыкладзе твораў Я. Коласа, М. Гарэцкага, В. Быкава) / А. І. Белая, Т. Р. Бурак // Асоба ў гісторыі: гераічнае і трагічнае : матэрыялы міжнар. навук.-практ. канф. студэнтаў і аспірантаў, Брэст, 21–22 лістап. 2003 г. : у 2 ч. / Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст, 2004. – Ч. 2. – С. 162–166.

39. «Прэзентацыя свету» як элемент кампетэнтнаснага падыходу ў навучанні / А. І. Белая, А. А. Палідавец // Межвуз. сб. науч. ст. молодых исследователей / под науч. ред. Л. Ф. Мирзаяновой. – Барановичи, 2004. – С. 13–21.

2005

40. Верш У. Караткевіча «Нявесце Каліноўскага» як аб'ект параўнальнага літаратуразнаўства / А. І. Белая // Белорусская литература и мировой литературный процесс : междунар. науч. сб. / Полоц. гос. ун-т ; редкол.: А. А. Гугнин (отв. ред.) [и др.]. – Новополоцк, 2005. – Вып. 1. – С. 251–255.

41. Вывучэнне біяграфіі пісьменніка: методыка ў сацыяльным кантэксце / А. І. Белая // Профессиональная культура специалиста: методологические, идеологические, психолого-педагогические аспекты формирования : материалы междунар. науч.-практ. конф., Барановичи, 8 апр. 2005 г. / редкол.: Е. И. Пономарева (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2005. – С. 391–393.

42. Дыялектыка грамадзянскага і духоўнага ў працэсе школьнага вывучэння твораў ваеннай тэматыкі / А. І. Белая // *Духовно-нравственное и физическое оздоровление общества: состояние, проблемы, поиск эффективных форм и методов : материалы респ. науч.-практ. конф., Минск, 23–24 дек. 2003 г. : в 2 ч. / редкол.: Е. М. Бабосов [и др.]. – Минск, 2005. – Ч. 2. – С. 198–201.*

43. Критерий культуросообразности как методологическая основа литературного образования в условиях социальной трансформации / Е. И. Белая // *Pedagog – jednej czy wielu drog? Część 1. Pedagog w teorii / pod red. T. Zacharuk. – Siedlce, 2005. – С. 67–74.*

44. Сімволіка прозы У. Караткевіча [Электронны рэсурс] / А. І. Белая // *Значэнне творчасці У. С. Караткевіча ў кантэксце еўрапейскіх культур : матэрыялы II Міжнар. навук. канф., Орша, 25–26 лістап. 2005 г. / навук. рэд. А. Верабей. – Мінск, 2005. – 1 электрон. апт. дыск (CD-ROM).*

45. Тэсціраванне як сродак фарміравання этнакультурнай кампетэнцыі школьнікаў пры вывучэнні фальклору / А. І. Белая // *Проблемы развития педагогического образования : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 17 дек. 2004 г. / редкол.: К. В. Гавриловец [и др.]. – Минск, 2005. – С. 324–326.*

46. Фарміраванне сацыяльных і грамадзянскіх кампетэнцый у навучэнцаў як умова іх паспяховай сацыяльнай адаптацыі / А. І. Белая // *Актуальные проблемы профориентации и профадаптации : межвуз. сб. науч. ст. : Вып. 4 / М-во образования Респ. Беларусь, Баранович. гос. ун-т; редкол.: Л. А. Кандыбович [и др.]; под науч. ред. А. М. Кухарчук, Л. Ф. Мирзаяновой. – Барановичи, 2005. – С. 89–94.*

47. Личностно-ориентированный урок в контексте поликультурного образования / Е. И. Белая // *Славян. пед. культура. – 2005. – № 4. – С. 112–117.*

2006

48. Арганізацыя вучэбна-даследчай дзейнасці навучэнцаў у працэсе літаратурнай адукацыі / А. І. Белая // *Первые шаги в науку : учеб.-метод. пособие / Л. Ф. Мирзаянова [и др.]; под общ. ред. Л. Ф. Мирзаяновой. – 2-е изд., стер. – Барановичи, 2006. – С. 44–50.*

49. Канцэпцыя творчай асобы ў навуковым асэнсаванні І. Навуменкі / А. І. Белая // *Творчая асоба І. Навуменкі і праблемы беларускай*

філалогіі і адукацыі : зб. навук. арт. / рэдкал.: Т. І. Шамякіна (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : РІВШ, 2006. – С. 185–192.

50. Нацыянальная ідэнтычнасць і агульная ідэйна-мастацкая канцэпцыя чалавека ў беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя (на прыкладзе асобы і творчасці Цёткі) / А. І. Белая // Навукова-педагагічныя ідэі акадэміка М. А. Лазарука і шляхі іх увасаблення ў практыку выкладання літаратуры ў агульнаадукацыйных установах і ВНУ : матэрыялы Рэсп. навук.-практ. канф., Мінск, 20 кастр. 2006 г. / Нац. ін-т адукацыі. – Мінск, 2006. – С. 19–23.

51. Развіццё крытычнага мыслення асобы сродкамі літаратуры ў кантэксце грамадзянскай адукацыі / А. І. Белая // Інновацыйныя подходы к профессиональной подготовке педагогических кадров: опыт и пути решения : материалы междунар. науч.-практ. конф., Барановичи, 16 марта 2006 г. : в 2 ч. / редкол.: Е. И. Пономарева (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2006. – Ч. 1. – С. 166–167.

52. Методыка напісання эсэ: эсэ як жанр літаратурнай творчасці і форма самавыяўлення асобы / А. І. Белая // Беларус. мова і літ. – 2006. – № 1. – С. 34–43.

53. Феномен нацыянальнага характара в контексте формирования гуманистического сознания школьников (на примере отечественной литературы) / Е. И. Белая // Изв. Междунар. славян. акад. образования им. Я. А. Коменского. – 2006. – № 4. – С. 92–98.

54. Эсэ як жанр літаратурнай творчасці і форма самавыяўлення асобы / А. І. Белая // Беларус. мова і літ. – 2006. – № 1. – С. 34–43.

2007

55. Грамадзянскае выхаванне моладзі ў сучасных умовах: парады і рэкамендацыі : манаграфія / П. П. Шоцкі, А. І. Сотнік, А. І. Белая. – Мінск : Бестпринт, 2007. – 131 с.

56. Аб філасофска-эстэтычных асновах у выкладанні методыкі літаратуры / А. І. Белая // Мониторинг качества педагогического образования: теоретико-методологические основы и пути решения : материалы междунар. науч.-практ. конф., Барановичи, 21–22 марта 2007 г. / М-во образования Респ. Беларусь, Баранович. гос. ун-т ; редкол.: Е. И. Пономарева (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2007. – С. 60–62.

57. Гуманістычная канцэпцыя «стылю жыцця» у мастацкай прасторы паэмы «Новая зямля» / А. І. Белая // Мова – літаратура – культура

тура: матэрыялы V Міжнар. навук. канф. (да 80-годдзя праф. Л. М. Шакуна), Мінск, 16–17 лістап. 2006 г. / Беларус. дзярж. ун-т. – Мінск, 2007. – С. 507–509.

58. Літаратурны герой у камунікатыўнай сітуацыі: гендэрны аспект (на прыкладзе беларускай прозы) / А. І. Белая // Гендер и проблемы коммуникативного поведения : сб. материалов Третьей междунар. науч. конф., Полоцк, 1–2 нояб. 2007 г. : I съезду ученых Респ. Беларусь посвящается / редкол.: А. А. Гугнин [и др.]. – Полоцк, 2007. – С. 361–365.

59. На шляху да ідэнтычнасці: набыткі і страты / А. І. Белая // Этносоциальные и конфессиональные процессы в современном обществе : материалы междунар. науч. конф., Гродно, 8–9 дек. 2006 г. / редкол.: М. А. Можейко (отв. ред.), Н. Н. Беспамятных, С. В. Донских. – Гродно, 2007. – С. 61–64.

60. Некаторыя рысы жаночай адметнасці ў філасофіі і літаратуры / А. І. Белая // Таленавітыя жанчыны Беларусі ў культурнай, навуковай і мастацкай прасторы свету : зб. матэрыялаў Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 24–25 мая 2007 г. / А. У. Сузько (адк. рэд.). – Мазыр, 2007. – С. 219–223.

61. Паняцце «прадуктыўны характар» і праблема гуманітарызацыі навучання / А. І. Белая // Информационное и развивающее обеспечение студентов в процессе вузовского образования : материалы Респ. науч.-практ. конф., Мінск, 21–23 июня 2007 г. / Беларус. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; редкол. Л. В. Маришук, Т. М. Савельева. – Мінск, 2007. – С. 103–108.

62. Рэпрэзентацыя ментальнасці творчай асобы ў прозе пра вайну (на матэрыяле аповесцей М. Гарэцкага і М. Гумілёва) / А. І. Белая // Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі : зб. навук. прац. Вып. 5. Да 100-годдзя з дня нараджэння М. Р. Ларчанкі (1907–1981) / пад агул. рэд. В. П. Рагойшы. – Мінск, 2007. – С. 15–26.

63. Сацыяльна-маральны тып героя ў рамане Андрэя Мрыя «Запіскі Самсона Самасуя» / А. І. Белая // Нацыянальнае і агульна-чалавечае ў славянскіх літаратурах : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Гомель, 19–20 верас. 2007 г. : у 2 ч. / рэдкал.: І. Ф. Штэйнер (адк. рэд.) [і інш.]. – Гомель, 2007. – Ч. 2. – С. 13–19.

64. Сям’я як каштоўнасць у мастацкім асэнсаванні К. Чорнага (на прыкладзе рамана «Зямля») / А. І. Белая // Менталитет славян и интеграционные процессы: история, современность, перспективы : мате-

риалы V Междунар. науч. конф., Гомель, 24–25 мая 2007 г. / под общ. ред. В. В. Кириенко. – Гомель, 2007. – С. 339–341.

65. Феномен камунікацыі ў этнакультурным і міжкультурным кантэксте / А. І. Белая // Личность – слово – социум : матэрыялы VII Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 11–12 крас. 2007 г. : у 3 ч. / рэдкал.: Т. А. Фалалеева (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2007. – Ч. 2. – С. 8–13.

66. Час і чалавек у беларускай прозе 1-й трэці XX стагоддзя (на прыкладзе твораў К. Чорнага) / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Магілёў, 26–27 крас. 2007 г. / В. І. Рагаўцоў [і інш.]. – Магілёў, 2007. – С. 62–63.

67. Белорусская и русская проза о войне начала XX века: проблема ментальности творческой личности / Е. И. Белая // Вопр. филол. наук. – 2007. – № 5. – С. 20–29.

68. Человек на хуторе как субъект истории / А. І. Белая // Нёман. – 2007. – № 11. – С. 157–164.

2008

69. Аўта- і гетэрастэрэатыпы беларусаў у творах М. Гарэцкага / А. І. Белая // Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць (да 115-годдзя з дня нараджэння Максіма Гарэцкага). XVI Гарэцкія чытанні : матэрыялы чытанняў, Мінск, 15 лют. 2008 г. / рэдкал.: Р. Гарэцкі (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2008. – С. 14–19.

70. Вобраз «хранатапічнага чалавека» як адукацыйны аб'ект (на прыкладзе апавядання Я. Брыля «Memento mori») / А. І. Белая // Наука. Образование. Технологии – 2008 : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Барановичи, 21–22 марта 2008 г. : в 3 кн. / под общ. ред. В. В. Таруца. – Барановичи, 2008. – Кн. 2 : Актуальные проблемы реформирования педагогического образования. – С. 362–365.

71. «Кітч смерці» і канцэпцыя героя ў апавяданнях Ядвігіна Ш. і Л. Андрэева / А. І. Белая // Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі : зб. навук. прац / пад агул. рэд. В. П. Рагойшы. – Мінск, 2008. – Вып. 6. – С. 9–19.

72. «Комплексы Праметэя» і праблема самаідэнтыфікацыі героя ў прозе М. Гарэцкага / А. І. Белая // Максім і Гаўрыла Гарэцкія і іх грамадска-культурнае і навукова-творчае асяроддзе. XV Гарэцкія

чытанні : матэрыялы чытанняў, Мінск, 7 чэрв. 2007 г. / рэдкал. Р. Гарэцкі (адк. рэд.) і інш. – Мінск, 2008. – С. 47–51.

73. Литературный характер как модель формирования толерантной личности (на примере отечественной прозы) / Е. И. Белая // Вісн. Прикарпат. ун-ту. Педагогіка. Вип. XXI. : матэрыялы III Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні тэндэнцыі развітку асветы в Украіні та за кордоном», 8–9 жовтня 2008 р. / Горлів. держав. пед. ін-т інозем. мов. – Івано-Франківськ, 2008. – Ч. 1. – С. 40–58.

74. Малыя фальклорныя жанры як сродак стварэння вобраза-персанажа ў рамане К. Крапівы «Мядзведзічы» / А. І. Белая // Фальклорная спадчына Р. Шырмы і Г. Цітовіча: вопыт збіральніцкай, навуковай і папулярызатарскай дзейнасці ў кантэксце праблем адраджэння традыцыйнай культуры вёскі : матэрыялы IV Міжнар. навуц. канф., прысвечанай 115-годдзю з дня нараджэння Рыгора Шырмы, Мінск, 29–30 лістап. 2007 г. / рэдкал.: Т. А. Марозава. – Мінск, 2008. – С. 109–112.

75. Спецыфіка мастацкай трактоўкі вобраза дзівака ў раманах М. Зарэцкага і А. Платонава / А. І. Белая // Сучасная беларуская літаратура і працэсы славянскага культурна-цывілізацыйнага ўзаемадзеяння : матэрыялы Міжнар. навуц.-практ. канф., Мінск, 28 мая 2008 г. / рэдкал. : В. А. Максімовіч [і інш.]. – Мінск, 2008. – С. 104–110.

76. Уласнасць і праблема асобы ў аповесці Якуба Коласа «Адшчапенец» і рамане Змітрака Бядулі «Язэп Крушынскі» / А. І. Белая // Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай : VIII Міжнар. навуц. канф., прысвеч. 125-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, Мінск, 1–3 лістап. 2007 г. : зб. навуц. арт. / пад агул. рэд. І. С. Роўды. – Мінск, 2008. – С. 16–21.

77. Уплыў сітуацыі памежжа на «этае культуры» як праблема кампаратывістыкі : [аб пытанні нацыянальных літаратур] / А. І. Белая // Мелодии, краски, запахи «малой родины» Адама Мицкевича : сб. науч. работ / ГрГУ им. Я. Купалы ; редкол.: С. Ф. Мусиенко [и др.]. – Гродно, 2008. – С. 350–358.

78. Хрысціянскія элементы ў мастацкай карціне свету (на прыкладзе твораў беларускай прозы) / А. І. Белая // Хрысціянства ў гістарычным лёсе беларускага народа : зб. навуц. арт. / М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, ГрДУ імя Я. Купалы, Ін-т гісторыі Нац. акад. навуц Беларусі ; рэдкал.: С. В. Марозава [і інш.]. – Гродна, 2008. – С. 411–415.

79. Этнаграфізм як рыса эстэтычнай свядомасці пісьменнікаў пачатку XX стагоддзя (на прыкладзе рамана Я. Брайцава «Сярод лясоў

і балот») / А. І. Белая // Фальклор і сучасная культура : матэрыялы II Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 22–23 крас. 2008 г. : у 2 ч. / рэдкал.: І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск, 2008. – Ч. 1. – С. 82–86.

80. Адметнасць увасаблення жаночай ментальнасці ў беларускай прозе 1-й трэці XX ст. / А. І. Белая // Беларус. мова і літ. – 2008. – № 7. – С. 35–43.

81. Формирование мировоззренческих основ будущего учителя литературы / Е. И. Белая // Психология обучения. – 2008. – № 2. – С. 75–80.

2009

82. Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя : манаграфія / А. І. Белая. – Баранавічы : БарДУ, 2009. – 408 с.

83. Змітрок Бядуля / А. І. Белая // Беларуская літаратура : дапам. для вучняў 10-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / А. І. Бельскі [і інш.] ; пад рэд. А. І. Бельскага, М. А. Тычыны. – Мінск, 2009. – С. 33–44.

84. Георгій Марчук / А. І. Белая // Беларуская літаратура : дапам. для вучняў 11-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / А. І. Бельскі [і інш.] ; пад рэд. А. І. Бельскага, М. А. Тычыны. – Мінск, 2009. – С. 150–163.

85. Асоба і моўная сітуацыя ў беларускай прозе XX стагоддзя / А. І. Белая // Нацыянальная мова і нацыянальная культура: аспекты ўзаемадзеяння : зб. навук. арт. / рэдкал.: Д. В. Дзятко (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 20–22.

86. «Вобраз актывіста дырэктывы» ў прозе 30-х гг. XX ст. / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Магілёў, 24 крас. 2009 г. / рэдкал.: В. І. Рагаўцоў. – Магілёў, 2009. – С. 11–13.

87. Вобраз *Nominis liberi* ў творах Я. Купалы і Я. Брайцава / А. І. Белая // Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні : зб. навук. арт. / Гродз. дзярж. ун-т імя Я. Купалы ; рэдкал.: У. І. Каяла, І. В. Жук. – Гродна, 2009. – С. 17–23.

88. Дзяцінства як элемент мастацкай канцэпцыі асобы ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Літаратура для дзяцей і юнацтва ў кантэксце сучасных адукацыйных і выхаваўчых праблем :

матэрыялы рэсп. навук. канф., Брэст, 13–14 сак. 2009 г. : у 2 т. / пад рэд. У. А. Сенькаўца. – Брэст, 2009. – Т. 1. – С. 22–30.

89. «Партрэт антысеміта»: праблема талерантнай/інталерантнай асобы ў творах беларускай мастацкай прозы эпохі рэвалюцый / А. І. Белая // Міжнародныя Шамякінскія чытанні «Пісьменнік – Асоба – Час» : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 19–20 лістап. 2009 г. / рэдкал.: А. У. Сузько (адк. рэд.) [і інш.]. – Мазыр, 2009. – С. 43–47.

90. Праблема «маленькага чалавека» і вобразы моладзі ў прозе Лукаша Калюгі / А. І. Белая // Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульна-чалавечае ў літаратуры : зб. навук. арт. – Гомель, 2009. – С. 179–184.

91. «Рэсентыментны чалавек» як мастацкі тып у творчасці Янкі Купалы і Максіма Гарэцкага / А. І. Белая // Мастацкі свет Янкі Купалы: класічна-анталагічнае і непаўторна-індывідуальнае : VIII Міжнар. Купал. чытанні – навук. канф., Мінск, 26–27 чэрв. 2007 г. : да 125-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы / рэдкал.: В. П. Рагойша (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 13–16.

92. Чалавек на вайне ў «Запісках...» М. Гарэцкага і М. Гумілёва / А. І. Белая // Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць : XVII Гарэцкія чытанні : матэрыялы чытанняў, Мінск, 9 крас. 2009 г. / рэдкал.: Р. Гарэцкі (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 73–80.

93. Асоба героя ў кантэксце хрысціянска-гуманістычных каштоўнасцей (на матэрыяле твораў беларускай прозы) / А. І. Белая // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. Філолагічныя науки. Літаратуразнаўство. – 2009. – № 12. – С. 12–18.

94. Вывучэнне творчасці Георгія Марчука ў школе / А. І. Белая // Беларус. мова і літ. – 2009. – № 2. – С. 26–32.

95. Вывучэнне творчасці Змітрака Бядулі ў X класе / А. І. Белая // Беларус. мова і літ. – 2009. – № 5. – С. 3–8.

2010

96. Людзі адной зямлі: тыпалогія і паэтыка характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя : манаграфія / А. І. Белая. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2010. – 407 с.

97. Беларускі хутар як мадэль быцця чалавека (на матэрыяле твораў М. Гарэцкага, Г. Далідовіча, Г. Марчука) / А. І. Белая // Русская и белорусская литературы на рубеже XX–XXI веков (к 70-летию кафедры русской литературы) : сб. науч. ст. по материалам II Международ.

науч. конф. (17–18 апр. 2010 г.): в 2 ч. / под. ред. С. Я. Гончаровой-Грабовской. – Минск, 2010. – Ч. 1. – С. 213–218.

98. Вобраз *ката* ў кантэксте праблемы маральнай свядомасці «маленькага чалавека» / А. І. Белая // Актуальныя праблемы компаратывістыкі : сб. матэрыялаў / Брест. гос. ун-т ім. А. С. Пушкіна ; редкол.: Е. Г. Кивака [и др.]. – Брест, 2010. – С. 31–35.

99. Вобраз млынара ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя: сацыяльны змест, эстэтычная каштоўнасць / А. І. Белая // Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульначалавечае ў славянскіх літаратурах : матэрыялы Міжнар. навук. чытаньняў, да 85-годдзя з дня нараджэння Івана Навуменкі, Гомель, 7–8 кастр. 2010 г. / рэдкал.: І. Ф. Штэйнер (адк. рэд.), А. М. Мельнікава, Н. М. Пазняк. – Гомель, 2010. – С. 84–91.

100. Сімволіка вобраза ваўка ў творах мастацкай прозы першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Сёмыя Танкаўскія чытанні. Да 95-годдзя Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка : зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т імя Максіма Танка; рэдкал. Ф. С. Шумчык (адк. рэд.) і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 20–22.

101. Сімволіка вобраза плыні і яе канатацыі ў святле асабовай праблематыкі прозы першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., 29–30 крас. 2010 г. : у 2 ч. / [рэдкал.: Л. Ц. Кілевая і інш.]. – Магілёў, 2010. – Ч. 1. – С. 59–65.

102. Спецыфіка вобраза злодзея ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте : сб. науч. ст. по материалам II Международ. науч. конф., Могилев, 30–31 окт. 2009 г. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев, 2010. – С. 134–138.

103. Самоактуализирующаяся личность как персонаж художественной прозы / Е. И. Белая // Психология обучения. – 2010. – № 1. – С. 63–70.

2011

104. Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні твораў У. Караткевіча : вучэб.-метад. дапам. / А. І. Белая. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2011. – 104 с.

105. Выяўленне адносін асобы да рэчаіснасці ў сінтаксічным полі твораў Л. Калюгі / А. І. Белая // Пра час «Узвышша»: матэрыялы Узвышшаўскіх чытанняў / уклад. Г. В. Запартыка, В. В. Жыбуль, У. Г. Кулажанка. – Мінск, 2011. – Вып. 5. – С. 133–138.

106. Імя як мастацкі паказчык асабовай ідэнтычнасці ў творах М. Гарэцкага / А. І. Белая // Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць (праблемы выдання спадчыны) : матэрыялы XIX Гарэцкіх чытанняў, Мінск, 18 лют. 2011 г. / рэдкал.: Р. Гарэцкі (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2011. – С. 37–43.

107. Катэгорыя часу ў лексіконе ўніверсальнай культуры (на матэрыяле прозы першай трэці XX стагоддзя) / А. І. Белая // Десятые Поливановские чтения : сб. ст. по материалам докл. и сообщ. : в 2 ч. / редкол.: И. А. Королева (отв. ред.), Н. А. Максимчук, В. С. Ковалева. – Смоленск, 2011. – Ч. I. – С. 194–199.

108. Мастацкія носьбіты праблемы ідэнтычнасці ў рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары» / А. І. Белая // Міжнародныя Шамякінскія чытанні «Пісьменнік – Асоба – Час» : зб. матэрыялаў II Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 20–21 кастр. 2011 г. / МДПУ імя І. П. Шамякіна ; рэдкал.: А. У. Сузько (адк. рэд.) [і інш.]. – Мазыр, 2011. – С. 57–62.

109. Матыў музыкі і метафара экзистэнцыйнага тыпу ў прозе першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Наука и культура эпохи Шопена (к 200-летию со дня рождения) : сб. материалов Междунар. науч.-практ. семинара преподавателей и студентов, Брест, 10 дек. 2010 г. / редкол.: Е. Г. Кивака [и др.]. – Брест, 2011. – С. 28–34.

110. Поэтика заглавий малой прозы: Л. Андреев и Ш. Ядвигин / Е. И. Белая, А. М. Кореневская // Учимся быть учеными : материалы II Междунар. фестиваля исследоват. и проект. деятельности школьников, студентов, аспирантов / под ред. Е. А. Шашенковой. – М., 2011. – С. 122–125.

111. Странник как «свидетель» и субъект истории XX века / Е. И. Белая, Н. В. Зданович // Учимся быть учеными : материалы II Междунар. фестиваля исследоват. и проект. деятельности школьников, студентов, аспирантов / под ред. Е. А. Шашенковой. – М., 2011. – С. 119–121.

112. Трагедыя земляроба ў рамане Цішкі Гартнага «Сокі цаліны» / А. І. Белая // Филология – XXI : материалы II Междунар. науч.-практ.

конф., Караганда, 4 апр. 2011 г. : в 2 т. – Караганда, 2011. – Т. 2. – С. 45–51.

113. Формы мастацкай прэзентацыі міфалагічнага мыслення ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Фальклор і сучасная культура : матэрыялы III Міжнар. навук.-практ. канф., Мінск, 21–22 крас. 2011 г. : у 2 ч. / рэдкал.: І. С. Роўда [і інш.]. – Мінск, 2011. – Ч. 1. – С. 39–41.

114. Вобраз Галілея ў рамане М. Зарэцкага «Вязьмо»: філалага-філасофскае прачытанне / А. І. Белая // Роднае слова. – 2011. – № 7. – С. 19–23 ; № 9. – С. 17–20.

115. Мастацкі тып кантрабандыста ў беларускай і польскай прозе 20–30-х гадоў XX стагоддзя (на прыкладзе твораў З. Бядулі і С. Пясецкага) / А. І. Белая // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Украіны. Філолагічныя науки. Літаратурознаўства. – 2011. – № 1. – С. 18–23.

116. Сінтэз тэорыі і вопыту / А. І. Белая // Філар. адукацыя. – 2011. – № 2. – С. 63–66.

2012

117. Герой. Асоба Характар: мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя : манаграфія / А. І. Белая. – Баранавічы : РВА БарДУ, 2012. – 517 с.

118. Маўленчыя стратэгіі асобы ў сістэме нацыянальных кодаў інтэрпрэтацыі быцця / А. І. Белая // Художественный текст: Восприятие. Анализ. Интерпретация : сб. науч. ст. / редкол.: Г. Кундротас (отв. ред.) [и др.]. – Вильнюс, 2012. – С. 170–179.

119. «Начная свядомасць» як мастацкая форма дыялогу чалавека са светам / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : материалы Междунар. науч.-практ. конф., Могилёв, 26–27 апр. 2012 г. / редкол.: О. А. Лавшук [и др.]. – Могилёв, 2012. – С. 33–36.

120. «Нулявы» персанаж: спроба ідэнтыфікацыі / А. І. Белая // Беларуская і руская літаратуры: тыпалогія ўзаемасувязей і нацыянальнай ідэнтыфікацыі : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 18–19 крас. 2012 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; рэдкал.: Т. П. Барысюк [і інш.]. – Мінск, 2012. – С. 39–44.

121. Станаўленне асобы Ф. А. Бельскага як вучонага-педагога / А. І. Белая // І прызвание, і лёс: жыццё і дзейнасць вучонага-педагога прафесара Фамы Антонавiча Бельскага : зб. арт. / уклад. А. І. Бельскі. – Мiнск, 2012. – С. 67–78.

122. Эстетический потенциал онимов в литературных произведениях эпохи «Великого перелома» / Е. И. Белая // Смоленск и Смоленщина в именах и названиях: история и современность (к 1150-летию со дня основания города) : сб. ст. по материалам докл. и сообщ. конф. / Смолен. гос. ун-т. – Смоленск, 2012. – С. 129–134.

123. Экзистенциальные аспекты метафоры *течение* в художественной прозе «эпохи рубежа» / Е. И. Белая // Мова и культура. – 2012. – Вып. 15. – Т. VII (161). – С. 337–344.

2013

124. Антрапалагічна арыентаваныя веды і праблема інтэрпрэтацыі мастацкага твора / А. І. Белая // Канцэптуальныя падыходы да рэалізацыі зместу філалагічнай адукацыі ў школе і ВНУ : матэрыялы рэсп. навук. канф., Брэст, 5 крас. 2011 г. / рэдкал.: У. А. Сенькавец [і інш.]; пад агул. рэд. У. А. Сенькаўца ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст, 2013. – С. 8–14.

125. Асаблівасці мастацкай антрапанімікі ў творах беларускіх аўтараў першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая // Гендер и проблемы коммуникативного поведения : сб. материалов V Междунар. науч. конф., Новополоцк, 31 окт. – 1 нояб. 2013 г. / редкол.: А. А. Гугнин [и др.]. – Новополоцк, 2013. – С. 116–119.

126. Матэў канфліктнай свядомасці ў сістэме мастацкіх каардынат «эпохі рубяжа» / А. І. Белая // Актуальныя праблемы сучаснай філалогіі і преподавання філалагічных дысцыплін : сб. науч. ст. Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию МГУ им. А. А. Кулешова, Могилёв, 15–16 мая 2013 г. / редкол.: Е. Н. Грушецкая [и др.]. – Могилёв, 2013. – С. 243–246.

127. Мяжа як нацыянальны локус культуры ў творах беларускай мастацкай прозы / А. І. Белая // Беларуска-руск-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія : зб. навук. арт. / склад.: Г. М. Мезенка, С. У. Нікалаенка ; пад навук. рэд. Г. М. Мезенка. – Віцебск, 2013. – С. 129–131.

128. Праблема гераізму і самаідэнтыфікацыя асобы ў рамане Максіма Гарэцкага «Віленскія камунары» / А. І. Белая, І. А. Гамановіч

// Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення : матеріали Міжнарод. наук. конф. – Горлівка, 2013. – С. 16–19.

129. Філасофскае асэнсаванне выгнання ў эпістальнай і творчай спадчыне Адама Бабарэкі / А. І. Белая // Міжнародныя Шамякінскія чытанні «Пісьменнік – Асоба – Час» : матэрыялы III Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 27 верас. 2013 г. / МДПУ імя І. П. Шамякіна ; рэдкал.: А. У. Сузько (адк. рэд.) [і інш.]. – Мазыр, 2013. – С. 171–175.

130. Эпістолярныя элементы как средство художественной репрезентации личности в белорусской прозе «эпохи рубежа» / Е. И. Белая // XXII Научные чтения Гуманитарного факультета Даугавпилсского университета, Даугавпилс, 26–27 янв. 2012 г. – Daugavpils, 2013. – С. 134–143.

131. Экзістэнцыя героя ў перыяд тэхнізацыі рэчаіснасці (на літаратурным матэрыяле першай трэці XX стагоддзя) / А. І. Белая // Вестн. БарГУ. Сер. Педагогические науки. Психологические науки. Филологические науки. – 2013. – Вып. 1. – С. 109–113. – Бібліягр.: с. 113 (14 назв.).

2014

132. Кулінарныя нормы і анамаліі як эстэтычны аб'ект у прозе першай трэці XX ст. / А. І. Белая // Куляшоўскія чытанні : матэрыялы Міжнар. навук.-практ. канф., Магілёў, 24–25 крас. 2014 г. / рэдкал.: М. В. Абабурка [і інш.]. – Магілёў, 2014. – С. 322–327.

133. Лёс і доля: трагедыя выгнанніцтва ў рамане Ц. Гартнага «Сокі цаліны» / А. І. Белая // Першая сусветная вайна ў народнай памяці і мастацкім адлюстраванні : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 7–8 кастр. 2014 г. / уклад.: С. Л. Гаранін, навук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск, 2014. – С. 67–71.

134. Социальное и художественное время в «Записках кавалериста» Николая Гумилева / Е. И. Белая // Специалист XXI века : материалы III Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 10-летию со дня образования ун-та, Барановичи, 4–5 июня 2014 г. / редкол.: А. В. Никишова (гл. ред.) [и др.]. – Барановичи, 2014. – С. 105–108.

135. Музыка в системе художественных координат переходных эпох (на примере произведений белорусской прозы 1920 – 1930-х годов) / Е. И. Белая // Мова і культура. – 2014. – Вып. 17. – Т. VI (174). – С. 124–131.

136. Праблема мастацкай адэкватнасці жанру апавядання гісторыка-культурным рэаліям «эпохі рубяжа» / А. І. Белая // Вестн. БарГУ. Сер. Педагогические науки. Психологические науки. Филологические науки. – 2014. – Вып. 2. – С. 68–73. – Бібліягр.: с. 72–73 (16 назв.).

2015

137. Абрсы роднага. Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе «эпохі рубяжа»: манаграфія / А. І. Белая; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Баранавіцкі дзярж. ун-т. – Баранавічы: БарДУ, 2015. – 207 с. – Бібліягр.: с. 200–207 (145 назв.).

138. «Ключы» да эстэтычнага коду ў рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары» / А. І. Белая // Максім і Гаўрыла Гарэцкія: жыццё і творчасць: (да 115-годдзя з дня нараджэння Гаўрылы Гарэцкага і 95-годдзя першага выдання «Гісторыі беларускае літаратуры» Максіма Гарэцкага): матэрыялы XXIII Гарэцкіх чытанняў, Мінск, 17 крас. 2015 г. / Дзярж. музей гісторыі беларус. літ., Рэсп. фонд імя братаў Гарэцкіх, Цэнтр даследавання беларус. культуры, мовы і літаратуры Нац. акад. навук Беларусі; рэдкал.: Р. Гарэцкі (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2015. – С. 84–89.

139. Рэч у літаратурным творы як экспанат нацыянальнага «лірычнага музея» / А. І. Белая // Актуальныя праблемы філалогіі і методыкі выкладання філалагічных дысцыплін: зб. навук. арт. / пад агул. рэд. А. М. Макарэвіча. – Магілёў, 2015. – С. 279–284.

140. Художественная концепция личности в белорусской прозе «эпохи рубежа» (некоторые аспекты и категории) / Е. И. Белая // Мова і культура. – 2015. – Вып. 18. – Т. I (176). – С. 349–357.

141. Прадметна-рэчыўны свет у мастацкай літаратуры (канцэптуалізацыя, паэтыка, тыпалагічны аспект) / А. І. Белая // Вестн. БарГУ. Сер. Педагогические науки. Психологические науки. Филологические науки. – 2015. – Вып. 3. – С. 76–83. – Бібліягр.: с. 83 (21 назв.).

2016

142. Маўленчыя стратэгіі як сродак канцэптуалізацыі рэчаіснасці ў творах мастацкай прозы першай трэці XX стагоддзя / А. І. Белая

// Гендер и проблемы коммуникативного поведения : сб. материалов 6-й междунар. науч. конф., Полоцк, 27–28 окт. 2016 г. / редкол.: М. Д. Путрова [и др.] ; М-во образования Респ. Беларусь, Полоц. гос. ун-т. – Новополоцк, 2016. – С. 174–177.

143. Императив в системе категорий художественной концепции личности «эпохи рубежа» / Е. И. Белая // Stephanos. – 2016. – № 5. – С. 140–146.

144. Прытоены смех : да 130-годдзя з дня нараджэння Змітрака Бядулі / Алена Белая // ЛіМ. – 2016. – 22 крас. – С. 7.

145. «Цемната Геракліта»: раман «Язэп Крушынскі» як аб’ект аналітычных інтэрпрэтацый / А. Белая // Польша. – 2016. – № 6. – С. 135–140.

2017

146. Тыпы краўца, доктара і летапісца: сістэмныя сувязі і адносіны пераемнасці (на матэрыяле прозы 1-й трэці XX стагоддзя) / А. І. Белая // Аксиологический диапазон художественной литературы : сб. науч. ст. по материалам науч. конф. – Витебск, 2017. – С. 78–80. – Бібліягр.: с. 80 (13 назв.).

147. «Гіпатэтычныя імператывы» ў сістэме катэгорый мастацкай канцэпцыі асобы (на матэрыяле беларускай прозы 1-й трэці XX ст.) / А. І. Белая // Роднае слова. – № 1. – 2017. – С. 17–21.

148. «Марсіянскі» матыў у рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары» і яго мастацкія прэцэдэнты / А. І. Белая // Вестн. МГЛУ. Сер. 1, Филология. – 2017. – № 4. – С. 66–73.

149. Мастацкая крыптаграфія як сукупнасць сігналаў эстэтычнай інфармацыі ў прозе 1920–1930-х гадоў / А. І. Белая // Вестн. БарГУ. Сер. Педагогические науки. Психологические науки. Филологические науки. – 2017. – Вып. 5. – С. 90–96. – Бібліягр.: с. 96 (23 назв.).

150. Па слядах прыхаванай ісціны : [аб мастацкай крыптаграфіі ў беларускай літаратуры] / Алена Белая // ЛіМ. – 2017. – 10 сак. – С. 5.

151. Ты пройдзеш, а гэта застанецца... : [спектакль «Дзве душы» паводле аднайменнай аповесці Максіма Гарэцкага ў Нацыянальным акадэмічным тэатры ім. Я. Купалы] / Алена Белая // ЛіМ. – 2017. – 17 лют. – С. 7.

152. Тып паляўнічага ў культурнай парадыгме памежжа эпох / А. І. Белая // Вес. БДПУ. Сер. 1, Педагогіка. Псіхалогія. Філалогія. – 2017. – № 3. – С. 107–108. – Бібліягр.: с. 107–108 (12 назв.).

АЛФАВІТНЫ ПАКАЗАЛЬНІК ПРАЦ

Назва	Год	Парадкавы нумар
Аб філасофска-эстэтычных асновах у выкладанні методыкі літаратуры	2007	56
Абрысы роднага. Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе «эпохі рубяжа»	2015	137
Агульначалавечыя каштоўнасныя арыентацыі як аснова светапогляду настаўніка літаратуры	2002	29
Адаптацыя вынікаў мастацкага пазнання да мэты фарміравання экалагічнай свядомасці асобы	2003	32
Адметнасць увасаблення жаночай ментальнасці ў беларускай прозе 1-й трэці XX ст.	2008	80
Актыўныя формы выкладання літаратуры як сродак фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў	1997	9
Антрапалагічна арыентаваныя веды і праблема інтэрпрэтацыі мастацкага твора	2013	124
Арганізацыя вучэбна-даследчай дзейнасці навучэнцаў у працэсе літаратурнай адукацыі	2006	48
Асаблівасці мастацкай антрапанімікі ў творах беларускіх аўтараў першай трэці XX стагоддзя	2013	125
Асоба героя ў кантэксце хрысціянска-гуманістычных каштоўнасцей (на матэрыяле твораў беларускай прозы)	2009	93
Асоба і моўная сітуацыя ў беларускай прозе XX стагоддзя	2009	85
Аўта- і гетэрастэрэатыпы беларусаў у творах М. Гарэцкага	2008	69
Беларускі хутар як мадэль быцця чалавека (на матэрыяле твораў М. Гарэцкага, Г. Далідовіча, Г. Марчука)	2010	97
Белорусская и русская проза о войне начала XX века: проблема ментальности творческой личности	2007	67
Верш У. Караткевіча «Нявесце Каліноўскага» як аб'ект параўнальнага літаратуразнаўства	2005	40
«Вобраз актывіста дырэктывы» ў прозе 30-х гг. XX ст.	2009	86
Вобраз Вітаўта Вялікага ў перакладах «Песні пра зубра» на сучасную беларускую мову	2001	21
Вобраз Галілея ў рамане М. Зарэцкага «Вязьмо»: філалага-філасофскае прачытанне	2011	114
Вобраз кіта ў кантэксце праблемы маральнай свядомасці «маленькага чалавека»	2010	98

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
Вобраз млынара ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя: сацыяльны змест, эстэтычная каштоўнасць	2010	99
Вобраз Рагнеды ў сучаснай беларускай паэзіі	2001	22
Вобраз <i>Nominis liberi</i> ў творах Я. Купалы і Я. Брайцава	2009	87
Вобраз «хранатапічнага чалавека» як адукацыйны аб'ект (на прыкладзе апавядання Я. Брыля «Memento mori»)	2008	70
Вывучэнне біяграфіі пісьменніка: метадыка ў сацыяльным кантэксце	2005	41
Вывучэнне лірыкі У. Караткевіча як сродак фарміравання гістарычнай свядомасці школьнікаў	2001	23
Вывучэнне творчасці Георгія Марчука ў школе	2009	94
Вывучэнне творчасці Змітрака Бядулі ў X класе	2009	95
Выяўленне адносін асобы да рэчаіснасці ў сінтаксічным полі твораў Л. Калюгі	2011	105
Выяўленне гуманістычнага патэнцыялу творчасці М. Лынькова (апавяданне «Сустрэчы»)	1999	19
Георгій Марчук	2009	84
Герой. Асоба Характар : Мастацкая персаналогія ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2012	117
«Гіпатэтычныя імператывы» ў сістэме катэгорый мастацкай канцэпцыі асобы (на матэрыяле беларускай прозы 1-й трэці XX ст.)	2017	147
Гістарычная і мастацкая праўда ў рамане У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім» (на прыкладзе вобраза Кроера)	2001	24
Гістарычная свядомасць народа паводле Ніцшэ і Караткевіча: спроба тыпалогіі	2004	35
Грамадзянскае выхаванне моладзі ў сучасных умовах: парады і рэкамендацыі	2007	55
Гуманістычная канцэпцыя «стылю жыцця» у мастацкай прасторы паэмы «Новая зямля»	2007	57
Гуманізацыя літаратурнай адукацыі ў школе і фарміраванне нацыянальнай свядомасці пры вывучэнні беларускай мовы і літаратуры	1992	5
Да пытання аб вывучэнні літаратуры ў кантэксце грамадзянскай адукацыі	2002	30
Да пытання аб літаратурных уплывах (на прыкладзе верша А. Куляшова «Магілёўская хмарка»)	2002	31

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
Дзяцінства як элемент мастацкай канцэпцыі асобы ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2009	88
Дыялектыка грамадзянскага і духоўнага ў працэсе школьнага вывучэння твораў ваеннай тэматыкі	2005	42
Жыццё і трагедыя Міхася Чарота	1991	2
Змітрок Бядуля	2009	83
Императив в системе категорий художественной концепции личности «эпохи рубежа»	2016	143
«Імя ёй – праўда!»	1991	3
Імя як мастацкі паказчык асабовай ідэнтычнасці ў творах М. Гарэцкага	2011	106
«Каб праца дала жаданы плён...»	1988	1
Канцэпцыя творчай асобы ў навуковым асэнсаванні І. Навуменкі	2006	49
Катэгорыя часу ў лексіконе ўніверсальнай культуры (на матэрыяле прозы першай трэці XX стагоддзя)	2011	107
«Кітч смерці» і канцэпцыя героя ў апавяданнях Ядвігіна Ш. і Л. Андрэева	2008	71
«Ключы» да эстэтычнага коду ў рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары»	2015	138
«Комплекс Праметэя» і праблема самаідэнтыфікацыі героя ў прозе М. Гарэцкага	2008	72
Критерий культуросообразности как методологическая основа литературного образования в условиях социальной трансформации	2005	43
Кулінарныя нормы і анамаліі як эстэтычны аб'ект у прозе першай трэці XX ст.	2014	132
Лёс і доля: трагедыя выгнанніцтва ў рамане Ц. Гартнага «Сокі цаліны»	2014	133
Літаратурная адукацыя як фактар фарміравання грамадзянскасці моладзі	2004	36
Літаратурны герой у камунікатыўнай сітуацыі: гендэрны аспект (на прыкладзе беларускай прозы)	2007	58
Літаратурны характар как модель фарміравання толерантнай асобы (на прымере адчэстваеннай прозы)	2008	73
Лічнасна-арыентаваны ўрок в кантэксте полікультурнага абававання	2005	47

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
Людзі адной зямлі: тыпалогія і паэтыка характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2010	96
Малыя фальклорныя жанры як сродак стварэння во- брана-персанажа ў рамане К. Крапівы «Мядзведзічы»	2008	74
«Марсіянскі» матыў у рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары» і яго мастацкія прэцэдэнты	2017	148
Мастацкая крыптаграфія як сукупнасць сігналаў эстэтычнай інфармацыі ў прозе 1920-1930-х гадоў	2017	149
Мастацкі тып кантрабандыста ў беларускай і польскай прозе 20-30-х гадоў XX стагоддзя (на прыкладзе твораў З. Бядулі і С. Пясецкага)	2011	115
Мастацкія носьбіты праблемы ідэнтычнасці ў рамане М. Гарэцкага «Віленскія камунары»	2011	108
Матыў канфліктнай свядомасці ў сістэме мастацкіх каардынат «эпохі рубяжа»	2013	126
Матыў музыкі і метафара экзістэнцыйнага тыпу ў прозе першай трэці XX стагоддзя	2011	109
Маўленчыя стратэгіі асобы ў сістэме нацыянальных кодаў інтэрпрэтацыі быцця	2012	118
Маўленчыя стратэгіі як сродак канцэптуалізацыі рэчаіснасці ў творах мастацкай прозы першай трэці XX стагоддзя	2016	142
«Мелодыю мовы славянскай я чую... »	1992	4
Метадычная інтэрпрэтацыя творчасці У. Караткевіча ў святле актуальных праблем школьнай адукацыі	2001	25
Метадычныя рэкамендацыі па напісанні эсэ	2004	34
Методыка напісання эсэ: эсэ як жанр літаратурнай творчасці і форма самавыяўлення асобы	2006	52
Міжпрадметныя сувязі з гісторыяй пры вывучэнне жыццёвага і творчага шляху Максіма Гарэцкага	2000	20
Музыка в системе художественных координат переходных эпох (на примере произведений белорусской прозы 1920 –1930-х годов)	2014	135
Мяжа як нацыянальны локус культуры ў творах беларускай мастацкай прозы	2013	127
На шляху да ідэнтычнасці: набыткі і страты	2007	59
Нацыянальная ідэнтычнасць і агульная ідэйна-мастацкая канцэпцыя чалавека ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя (на прыкладзе асобы і творчасці Цёткі)	2006	50

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
«Начная свядомасць» як мастацкая форма дыялогу чалавека са светам	2012	119
Некаторыя рысы жаночай адметнасці ў філасофіі і літаратуры	2007	60
«Нулявы» персанаж: спроба ідэнтыфікацыі	2012	120
Па слядах прыхаванай ісціны	2017	150
«Пакінутая думка – гэта бессмяротнасць»	1997	10
«Памяць людскую не ўтопіш»	1994	7
Паняцце «прадуктыўны характар» і праблема гуманітарызацыі навучання	2007	61
«Партрэт антысеміта»: праблема талерантнай/інталерантнай асобы ў творах беларускай мастацкай прозы эпохі рэвалюцый	2009	89
Пераемнасць этапаў літаратурнай адукацыі ў святле праблемы прафесійнай адаптацыі студэнтаў педагагічнай ВНУ	2004	37
Поэтыка заглавій малой прозы: Л. Андреев и Ядвигин Ш.	2011	110
Праблема гераізму і самаідэнтыфікацыя асобы ў рамане Максіма Гарэцкага «Віленскія камунары»	2013	128
Праблема жаночай эмансipaцыі як аб’ект мастацкага адлюстравання (на прыкладзе твораў Я. Коласа, М. Гарэцкага, В. Быкава)	2004	38
Праблема «маленькага чалавека» і вобразы моладзі ў прозе Лукаша Калюгі	2009	90
Праблема мастацкай адэкватнасці жанру апавядання гісторыка-культурным рэаліям «эпохі рубяжа»	2014	136
Праблемы нацыянальнай гісторыі, культуры і традыцыі ў падрыхтоўцы настаўніка пачатковых класаў	1999	16
Прадметна-рэчыўны свет у мастацкай літаратуры (канцэптуалізацыя, паэтыка, тыпалагічны аспект)	2015	141
Прытоены смех	2016	144
Прыярытэт асобнага падыходу ў выкладанні літаратуры	1995	8
«Прэзентацыя свету» як элемент кампетэнтнаснага падыходу ў навучанні	2004	39
Развіццё крытычнага мыслення асобы сродкамі літаратуры ў кантэксце грамадзянскай адукацыі	2006	51

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
«Родные корни»: проблема исторического сознания в «Комаровской хронике» М. Горького	1998	12
Рэпрэзентацыя ментальнасці творчай асобы ў прозе пра вайну (на матэрыяле апавесцей М. Гарэцкага і М. Гумілёва)	2007	62
«Рэсентыментны чалавек» як мастацкі тып у творчасці Янкі Купалы і Максіма Гарэцкага	2009	91
Рэч у літаратурным творы як экспанат нацыянальнага «лірычнага музея»	2015	139
Самоактуалізуючая асоба як персанаж художественной прозы	2010	103
Сацыяльна-маральны тып героя ў рамане Андрэя Мрыя «Запіскі Самсона Самасуя»	2007	63
Сімволіка вобраза ваўка ў творах мастацкай прозы першай трэці XX стагоддзя	2010	100
Сімволіка вобраза плыні і яе канатацыі ў святле асабовай праблематыкі прозы першай трэці XX стагоддзя	2010	101
Сімволіка прозы У. Караткевіча	2005	44
Сінтэз тэорыі і вопыту	2011	116
Сны аб Беларусі ў канцы XX стагоддзя	1997	11
Социальное и художественное время в «Записках кавалериста» Николая Гумилева	2014	134
Спецыфіка мастацкай трактоўкі вобраза дзівака ў раманах М. Зарэцкага і А. Платонава	2008	75
Спецыфіка вобраза злодзея ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2010	102
Станаўленне асобы Ф. А. Бельскага як вучонага-педагога	2012	121
Странник как «свидетель» и субъект истории XX века	2011	111
Сям'я як каштоўнасць у мастацкім асэнсаванні К. Чорнага (на прыкладзе рамана «Зямля»)	2007	64
Творчасць у навучанні літаратуры: метадалагічныя асновы, метадычныя рашэнні	2003	33
Трагедыя земляроба ў рамане Цішкі Гартнага «Сокі цаліны»	2011	112
Тып паляўнічага ў культурнай парадigmatе памежжа эпох	2017	152
Ты пройдзеш, а гэта застанеца...	2017	151

Працяг табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
Тыпы краўца, доктара і летапісца: сістэмныя сувязі і адносіны пераемнасці (на матэрыяле прозы 1-й трэці XX стагоддзя)	2017	146
Тэсціраванне як сродак фарміравання этнакультурнай кампетэнцыі школьнікаў пры вывучэнні фальклору	2005	45
Увасабленне нацыянальнай адметнасці беларусаў у апавесці В. Быкава «Знак бяды»	1998	13
Уласнасць і праблема асобы ў апавесці Якуба Коласа «Адшчапенец» і рамане Змітрака Бядулі «Язэп Крушынскі»	2008	76
Уплыў сітуацыі памежжа на «этас культуры» як праблема кампаратывістыкі	2008	77
Урок-даследаванне	2002	28
Фарміраванне гістарычнай свядомасці ў працэсе літаратурнай адукацыі як фактар сацыялізацыі старшакласнікаў	2001	26
Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні твораў У. Караткевіча	2011	104
Фарміраванне гісторыка-патрыятычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні літаратуры : (на матэрыяле тв. У. Караткевіча)	2000	19
Фарміраванне гістарычнай свядомасці школьнікаў пры вывучэнні рамана У. Караткевіча «Каласы пад сярпом тваім»	1999	15, 17
Фарміраванне сацыяльных і грамадзянскіх кампетэнцый у навучэнцаў як умова іх паспяховай сацыяльнай адаптацыі	2005	46
Феномен камунікацыі ў этнакультурным і міжкультурным кантэксце	2007	65
Феномен нацыянальнага характара в контексте фарміравання гуманістычнага свядомасці школьнікаў (на прымере адэскай літаратуры)	2006	53
Філасофскае асэнсаванне выгнання ў эпісталаграфіі і творчай спадчыне Адама Бабарэкі	2013	129
Форміраванне міравоззренчэскага аснов будучага настаўніка літаратуры	2008	81
Формы мастацкай прэзентацыі міфалагічнага мыслення ў беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2011	113
Хрысціянскія элементы ў мастацкай карціне свету (на прыкладзе твораў беларускай прозы)	2008	78

Заканчэнне табліцы

Назва	Год	Парадкавы нумар
Художественная концепция личности в белорусской прозе «эпохи рубежа» (некоторые аспекты и категории)	2015	140
«Цемната Геракліта»: раман «Язэп Крушынскі» як аб'ект аналітычных інтэрпрэтацый	2016	145
Чалавек на вайне ў «Запісках...» М. Гарэцкага і М. Гумілёва	2009	92
Чалавек у плыні часу: мастацкая канцэпцыя асобы і тыпалогія характараў у беларускай прозе першай трэці XX стагоддзя	2009	82
«Чаму душа да слёз гарчыць»	1998	14
Час і чалавек у беларускай прозе 1-й трэці XX стагоддзя (на прыкладзе твораў К. Чорнага)	2007	66
Человек на хуторе как субъект истории	2007	68
Экзистенциальные аспекты метафоры <i>течение</i> в художественной прозе «эпохи рубежа»	2012	123
Экзистэнцыя героя ў перыяд тэхнізацыі рэчаіснасці (на літаратурным матэрыяле першай трэці XX стагоддзя)	2013	131
Эпистолярные элементы как средство художественной репрезентации личности в белорусской прозе «эпохи рубежа»	2013	130
Эстетический потенциал онимов в литературных произведениях эпохи «Великого перелома»	2012	122
Эсэ як жанр літаратурнай творчасці і форма самавьяўлення асобы	2006	54
Этнаграфізм як рыса эстэтычнай свядомасці пісьменнікаў пачатку XX стагоддзя (на прыкладзе рамана Я. Брайцава «Сярод лясоў і балот»)	2008	79
Homo humanus	1993	6
Scripta manent. Паэма М. Гусоўскага «Песня пра зубра»	2001	27

ІМЯНЫ ПАКАЗАЛЬНІК СААЎТАРАЎ

Бурак Т. Р.	38
Бярынчык С. М.	21
Гамановіч І. А.	128
Здановіч Н. У.	111

Каранеўская А. М.	110
Маковік А. М.	22
Палідавец А. А.	39
Руцкая, А. В.	4
Снітко В. У.	24
Сотнік А. І.	55
Шоцкі П. П.	55

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКІЯ ТВОРЫ

1. «Вяргіняў шчодры цвет...»: вершы / А. І. Белая // Роднае слова. – 2011. – № 7. – С. 94.
2. «Тваё “Алёна” крылом анёла... »; Абразок ; Каханне // Святліца : літаратурны альманах г. Баранавічы, 2006 / [рэд. І. Лагвіновіч]. – Баранавічы : Творчае згуртаванне «Святліца», 2006. – С. 29–30.
3. Дзевяць дзён у Гурзуфе / Алена Белая // Заря. – 2011. – 25 жн. – С. 18.
4. Жаночая маналогіка / А. Белая // Заря. – 2009. – 27 авг. – С. 17.
5. Застылым прывідам на сцяне... ; Каханне... / А. Белая // Заря. – 2009. – 24 июля. – С. 19.
6. «Зноў люты пазяхае слаба...»; «Зляпіла зіма сакавік – абы з рук!...»; Думкі ў вандроўцы ; Мінорнае ; Каханне / А. Белая // ЛіМ. – 2011. – 25 сак. – С. 8.
7. Кактэбель, 2013 ; «Калі світанак дорыць прамень, а дзень яго адбірае...»; Прыватны сектар (пераймаючы Караткевіча) ; Небеспадстаўна белы верш ; Па дарозе ў Луцк увесну 2009 года / Алена Белая // Жырандоля : літаратурны альманах Брэсц. абл. аддз-ня Саюза беларус. пісьменнікаў / рэдкал.: Л. Валасюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Кнігазбор, 2015. – Вып. 7. – С. 3–6.
8. Кахаю – і спадзяюся... ; Мялю ўпарта жарству пакуты... / Алена Белая // Заря. – 2011. – 29 верас. – С. 18.
9. Кніга жонкі паэта / А. Белая. – Баранавічы : [Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны], 2007. – 99 с.
10. Маё святое аўтарскае права ; Ранішняе ; Праз рэактыўны ступіўшы парог ; Паветра салёнага прагна глынуць ; Каханне / А. І. Белая // Роднае слова. – 2011. – № 7. – С. 94.
11. «Не выпадае махнуць рукой... » : верш / Алена Белая // Заря. – 2013. – 21 снеж. – С. 10.
12. Праўдзівая гісторыя ; Кастрычніцкім празрыстым ранкам ; Циничный романтик / А. Белая // Заря. – 2010. – 25 нояб. – С. 8.
13. Сачыненні : апавяданне / Алена Белая // Заря. – 2011. – 27 янв. – С. 18–19.

14. «Сур'ёзная. Сталая. Немаладая...» : верш / Алена Белая // Заря. – 2013. – 24 кастр. – С. 19.
15. Ты пройдзеш, а гэта застанецца... / Алена Белая // ЛіМ. – 2017. – 17 лют. – С. 7 : фат.
16. У вянок Караткевічу // А. Белая / Наш край. – 2011. – 17 февр. – С. 7.
17. Я каля вас адзінотай змучана / Алена Белая // Заря. – 2011. – 27 кастр. – С. 18.

МАГІСТАРСКІЯ ДЫСЕРТАЦЫІ, ВЫКАНАНЫЯ ПАД НАВУКОВЫМ КІРАЎНІЦТВАМ А. І. БЕЛАЙ

1. Голуб, І. А. Сацыяльна-педагагічныя ўмовы фарміравання талерантнай асобы : дыс. ... магістра пед. навук : 1-08 80 06 / І. А. Голуб ; навук. кіраўнік А. І. Белая ; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь. – Баранавічы, 2012. – 82 с.
2. Кузнецов, Д. А. Педагогическая модель формирования гражданской культуры студентов вузов : дис. ... магистра пед. наук : 1-08 80 06 / Д. А. Кузнецов ; науч. рук. работы Е. И. Белая ; М-во образования Респ. Беларусь, Баранович. гос. ун-т. – Барановичи, 2011. – 108 с. – Библиогр.: с. 69–74.

ЗМЕСТ

Ад складальнікаў	3
Асноўныя даты жыцця і дзейнасці А. І. Белай	5
Абагульненне педагагічнага вопыту А. І. Белай	7
Храналагічны спіс прац	42
Алфавітны паказальнік прац	62
Імяны паказальнік сааўтараў	69
Літаратурна-мастацкія творы	70
Магістарскія дысертацыі, выкананыя пад навуковым кіраўніцтвам А. І. Белай	71